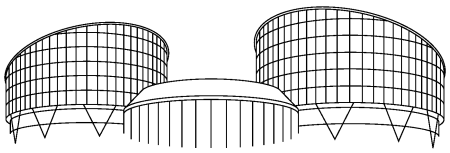

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

Посібник із судової практики Європейської конвенції з прав людини

Застосування норм законодавства Європейського Союзу у практиці Європейського суду з прав людини

Оновлено 31 серпня 2024 року

Підготовлено Секретаріатом Суду. Не покладає зобов’язань на Суд.

COUNCIL OF EUROPE
CONSEIL DE L'EUROPE

Видавців або організації, які бажають перекласти та/або відтворити цей Посібник повністю або частково у формі друкованої чи електронної публікації, просимо заповнити контактну форму: *«запит на відтворення або публікацію перекладу»* для отримання інформації щодо процедури авторизації.

Якщо ви бажаєте дізнатися, які Посібники із судової практики знаходяться наразі на етапі перекладу, див. перелік очікуваних перекладів.

Цей Посібник спочатку було укладено французькою мовою. Його було затверджено 31 серпня 2024 року. Посібник буде регулярно оновлюватися, і до нього можуть бути внесені редакційні виправлення.

Посібники з судової практики можна завантажити за посиланням: *https://ks.echr.coe.int*. Оновлення публікації відстежуйте на сторінці Суду у Твіттері за посиланням: *https://twitter.com/ECHR_CEDH*.

Цей переклад опубліковано за домовленістю з Радою Європи, Європейським судом з прав людини та Верховним Судом (Україна) і виконано бюро перекладів «Профпереклад».

© Рада Європи / Європейський суд з прав людини, 2025 рік

Зміст

Передмова 5

Вступ 6

I. Обсяг перегляду Судом інструментів, що стосуються законодавства Європейського Союзу 6

A. Відсутність у Суду юрисдикції розглядати заяви проти Європейського Союзу, його нормативних актів та інституцій 7

B. Відповідальність держав за первинним законодавством ЄС 8

C. Огляд національних заходів з імплементації норм законодавства ЄС: презумпція еквівалентного захисту 8

1. Принцип 8
2. Умови застосування 10
   a. Відсутність свободи дій у національних органів влади 10
   b. Використання наглядового механізму, передбаченого законодавством ЄС, в повну міру його можливостей 11
3. Випадки, коли захист не був явно недостатнім згідно з обставинами справи 12
4. Наслідки застосування презумпції еквівалентного захисту 13

D. Огляд національних заходів із застосування норм законодавства ЄС за відсутності презумпції еквівалентного захисту 13

E. Огляд сумісності національних заходів із законодавством Європейського Союзу та тлумачення законодавства Європейського Союзу. 13

F. Приклади перегляду Судом національних заходів із застосування законодавства Європейського Союзу 14

1. Повернення шукачів притулку з однієї країни-члена ЄС до іншої 14
2. Механізми взаємного визнання: судова співпраця між державами-членами ЄС у цивільних та кримінальних справах 15
   a. Примусове виконання судового рішення, ухваленого на території Європейського Союзу 15
   b. Європейський ордер на арешт 16
      i. Стаття 2 Конвенції та позитивні зобов'язання 16
      ii. Стаття 3 Конвенції 17
      iii. Пункт 1 статті 5 Конвенції 17
      iv. Стаття 6 Конвенції 18
      v. Стаття 8 Конвенції 18
   c. Опіка над неповнолітніми дітьми та їхнє незаконне вивезення одним із батьків 19
3. Адвокатська таємниця 20
4. Заборона певної комерційної діяльності 20
5. Вилучення рухомого майна 20

II. Взаємодія між провадженням в СЄС та Конвенцією 21

A. Питання прийнятності 21

1. Провадження в СЄС та вичерпання національних засобів правового захисту 21
2. Відкрите провадження 22

B. Зобов'язання надати обґрунтування відмови в запиті на преюдиційне рішення СЄС 22

C. Оцінювання обґрунтованості тривалості національного провадження після направлення до СЄС для ухвалення преюдиційного рішення 24
D. Відмова СЄС дозволити сторонам надати контраргументи на висновок генерального адвоката 25
E. Визнання важливості судового діалогу між СЄС та національними судами 25

III. Посилання на норми законодавства Європейського Союзу у практиці Суду 26

A. Загальні міркування 26
B. Притулок та імміграція 28
C. Справедливий суд та ефективний засіб правового захисту 30
1. Обсяг застосування статті 6 Конвенції 31
2. Право на доступ до суду 31
3. Справедливість судового розгляду 32
4. Права на захист 33
D. Приватне та сімейне життя й захист кореспонденції 34
1. Приватне життя та захист даних 34
2. Сімейне життя 35
E. Свобода вираження поглядів 36
F. Свобода зібрань та об’єднання 37
G. Принцип рівності та заборона дискримінації 38
H. Право на мирне володіння майном 40
I. Вибори до Європейського парламенту 41
J. Принцип неприпустимості повторного притягнення до відповідальності за один і той самий злочин (ne bis in idem) 43
K. Інші питання 44

Перелік цитованих справ 47

Передмова

Цей Посібник входить до низки Посібників із судової практики, опублікованих Європейським судом з прав людини (надалі — «Суд», «Європейський суд» або «Страсбурзький суд»), для інформування практикуючих юристів про основоположні рішення та ухвали, постановлені Страсбурзьким судом. У цьому конкретному Посібнику аналізується та узагальнюється використання практики Суду у сфері законодавства Європейського Союзу. Його слід читати разом з керівництвами з судової практики за статтею, на яку воно містить систематичні посилання.

Цитована судова практика була відібрана серед провідних, найбільш важливих та/або недавніх рішень та ухвал.*

Рішення та ухвали Суду слугують не лише для того, щоб вирішувати справи, передані на його розгляд, але й загалом для роз'яснення, захисту та розвитку норм, встановлених Європейською конвенцією з прав людини (надалі — «Конвенція» або «Європейська конвенція»), сприяючи тим самим дотриманню Державами зобов'язань, взятих ними як Договірними сторонами (*«Ірландія проти Сполученого Королівства» (Ireland v. the United Kingdom)*, 1978, § 154 та *«Єронович проти Латвії» (Jeronovičs v. Latvia)* [ВП], 2016, § 109).

Відповідно, місія створеної Конвенцією системи полягає в тому, щоб визначити в інтересах суспільства питання державної політики, тим самим підвищуючи стандарти захисту прав людини та поширюючи судову практику у галузі прав людини серед усього співтовариства Держав-учасниць Конвенції (*«Константін Маркін проти Росії» (Konstantin Markin v. Russia*) [ВП], 2012, § 89).

Дійсно, Суд підкреслив роль Конвенції як «конституційного інструменту європейського громадського порядку» у сфері прав людини (*«Босфорус Гава Йолларі Туризм і Тіджарет Анонім Шіркеті проти Ірландії» (Bosphorus Hava Yolları Turizm ve Ticaret Anonim Şirketi v. Ireland)* [ВП], 2005, § 156, а нещодавно — у справі *«Н. Д. і Н. Т. проти Іспанії» (N.D. and N.T. v. Spain)* [ВП], 2020, § 110).

Протокол № 15 до Конвенції нещодавно включив принцип субсидіарності до Преамбули Конвенції. Цей принцип «покладає спільну відповідальність на Держави-учасниці та Суд» щодо захисту прав людини, і національні органи влади та суди повинні тлумачити й застосовувати національне законодавство таким чином, щоб забезпечити повну реалізацію прав і свобод, визначених у Конвенції та Протоколах до неї (*«Ґженда проти Польщі» (Grzęda v. Poland)* [ВП], 2022, § 324).

---

* Гіперпосилання на справи, процитовані в електронній версії Посібника, посилаються на тексти англійською або французькою мовами (дві офіційні мови Суду) рішень чи ухвал, постановлених Судом, а також ухвал або звітів колишньої Європейської комісії з прав людини (далі — «Комісія»). Якщо не вказано інше, усі посилання стосуються рішень по суті справи, що були постановлені Палатою Суду. Скорочення «(ухв.)» вказує на те, що наводиться цитата з ухвали Суду, а абревіатура «[ВП]» — на те, що справа розглядалася Великою Палатою. Рішення Палати, які не були остаточними на момент публікації цього оновлення, позначено зірочкою (*).

Вступ

1. Цей Посібник розроблено як довідковий інструмент для практики Суду в частині, що стосується законодавства Європейського Союзу. Він поділений на три розділи, що зосереджуються на різних правових питаннях, які виникають перед Судом у цьому контексті. Посібник лише посилається на відповідну судову практику, а не відтворює чи коментує її. Зокрема, він за можливості посилається на нещодавні рішення та ухвали, у яких узагальнені застосовні принципи.

2. Двадцять сім Держав-учасниць Конвенції також є Державами-членами Європейського Союзу[1], тож вони передали певні повноваження цій міжнародній організації. Європейський Союз не є стороною Конвенції. Відповідно, норми та інструменти, прийняті його установами, не можуть бути оскаржені безпосередньо в Суді. Проте Суд регулярно отримує заяви, які прямо або опосередковано стосуються актів Європейського Союзу або національних інструментів, що імплементують законодавство Європейського Союзу.

3. Отже, мета Посібника — надати роз'яснення щодо того, як Суд розглядає такі заяви (розділ 1). У ньому також розглядається те, як Суд вирішує питання, підняті перед ним стосовно проваджень у Суді Європейського Союзу («СЄС») (розділ 2), і глибше досліджуються питання та справи, в межах яких Суд звертався до законодавства Європейського Союзу у своїх обґрунтуваннях (розділ 3).

I. Обсяг перегляду Судом інструментів, що стосуються законодавства Європейського Союзу

Стаття 1 Конвенції

> «Високі Договірні Сторони гарантують кожному, хто перебуває під їхньою юрисдикцією, права і свободи, визначені в розділі I цієї Конвенції».

Стаття 35 Конвенції

> «...
>
> 3. Суд оголошує неприйнятною будь-яку індивідуальну заяву, подану відповідно до статті 34, якщо він вважає:
>
> (a) що ця заява несумісна з положеннями Конвенції або Протоколів до неї, явно необґрунтована або є зловживанням правом на подання заяви;…
>
> 4. Суд відхиляє будь-яку заяву, яку він вважає неприйнятною згідно з цією статтею. Він може зробити це на будь-якій стадії провадження у справі».

[1] До набрання чинності Лісабонською угодою 1 грудня 2009 року організація була відома як Європейські Співтовариства (ЄС), й у відповідних документах містилися посилання на законодавство Співтовариства та Суд Європейських Співтовариств. Наразі такі документи посилаються на Європейський Союз (ЄС), законодавство Європейського Союзу та Суд Європейського Союзу (СЄС). Для зручності в Посібнику використовується лише актуальна термінологія, навіть якщо згадані справи передували Лісабонській угоді.

A. Відсутність у Суду юрисдикції розглядати заяви проти Європейського Союзу, його нормативних актів та інституцій

4. У Посібнику щодо критеріїв прийнятності визначені принципи, що стосуються персональної юрисдикції Суду (*ratione personae*), і, зокрема, принципи, що стосуються можливої відповідальності Держав-учасниць за дії чи бездіяльність, пов'язані з їхнім членством у міжнародній організації.

5. Відповідно до цих принципів, оскільки Європейський Союз не є стороною Конвенції, сам він не несе відповідальності за провадження або рішення своїх органів (*«Французька демократична конфедерація праці проти Європейських Спільнот» (Confédération Française Démocratique du Travail v. European Communities)*, ухвала Комісії, 1978; *«М. та інші проти Федеративної Республіки Німеччина» (M. & Co. v. the Federal Republic of Germany)*, ухвала Комісії, 1990; *«Метьюз проти Сполученого Королівства» (Matthews v. the United Kingdom)* [ВП], 1999, § 32). Тому заяви, подані безпосередньо проти Європейського Союзу та його інституцій, визнано неприйнятними як такі, що несумісні *ratione personae* з Конвенцією (*«"Кооператіве Продюсентенорганізаті ван де Недерландсе Коккелвіссерей Ю.А." проти Нідерландів» (Cooperatieve Producentenorganisatie van de Nederlandse Kokkelvisserij U.A. v. the Netherlands)* (ухв.), 2009; *«Лешоріту та інші проти Німеччини та 26 інших Держав-членів Європейського Союзу» (Lechouritou and Others v. Germany and 26 other Member States of the European Union)* (ухв.) [Комітету], 2012).

6. Так само у справі щодо стверджуваних порушень Конвенції у зв'язку зі звільненням посадовця Європейської комісії Суд встановив, що заявник не підпадає під юрисдикцію Держав-відповідачів для цілей статті 1 Конвенції. Він зазначив, що спір між заявником та Європейською комісією розглядали лише органи ЄС, що жодна із відповідних Держав ані прямо, ані опосередковано не втрутилася у нього на жодному етапі і що жодні дії чи бездіяльність з боку цих Держав або їхніх органів влади не могли призвести до настання відповідальність для них за Конвенцією. Суд постановив, що стверджувані порушення Конвенції не можуть бути приписані відповідним Державам, і оголосив заяву неприйнятною як несумісну *ratione personae* з Конвенцією (*«Конноллі проти 15 Держав-членів Європейського Союзу» (Connolly v. 15 member States of the European Union)* (ухв.), 2008; див. також *«Компанія "Етабліссеман Біре е CIE C.A." проти 15 Держав-членів Європейського Союзу» (La société Etablissement Biret et CIE S.A. v. 15 member States of the European Union)* (ухв.), 2008; *«Андреасен проти Сполученого Королівства та 26 інших Держав-членів Європейського Союзу» (Andreasen v. the United Kingdom and 26 other member States of the European Union)* (ухв.) [Комітету], 2015, §§ 71–72).

7. У справі *«"Сеґі та Ґесторас Про-Амністія" та інші проти Німеччини, Австрії, Бельгії, Данії, Іспанії, Фінляндії, Франції, Греції, Ірландії, Італії, Люксембургу, Нідерландів, Португалії, Сполученого Королівства та Швеції» (Segi and Gestoras Pro-Amnistía and Others v. Germany, Austria, Belgium, Denmark, Spain, Finland, France, Greece, Ireland, Italy, Luxembourg, the Netherlands, Portugal, the United Kingdom and Sweden)* (ухв.), 2002, дві асоціації та їхній речник подали скаргу щодо двох загальних позицій, прийняті Радою Європейського Союзу щодо боротьби з тероризмом. Суд визнав заяву неприйнятною, зазначивши, що заявники не можуть вимагати статусу особи, постраждалої внаслідок порушення Конвенції, у значенні статті 34 Конвенції. Суд постановив, що перша загальна позиція не є прямо застосовною в Державах-членах і не може безпосередньо лягти в основу кримінальних або адміністративних проваджень проти окремих осіб, зокрема через те, що в ній не згадуються конкретні організації чи особи. Щодо другої загальної позиції, яку оскаржували заявники, Суд зазначив, що вона містить лише зобов'язання Держав-членів співпрацювати, яке не спрямоване на окремих осіб і не має для них безпосередніх наслідків. На думку Суду, власне факт фігурування у списку «груп або організацій,

причетних до терористичних актів» становить надто слабкий зв'язок, щоб виправдати застосування Конвенції.

B. Відповідальність Держав за первинним законодавством ЄС

8. Загалом Держави залишаються відповідальними за первинним законодавством Європейського Союзу (*«Метьюз проти Сполученого Королівства» (Matthews v. the United Kingdom)* [ВП], 1999, § 33).

9. Зазначена вище справа стосувалася неможливості заявниці — мешканки Гібралтару — зареєструватися для голосування на виборах до Європейського парламенту 1994 року. Суд зазначив, що коли було вирішено обирати представників до Європейського парламенту загальним прямим голосуванням, було уточнено, що Сполучене Королівство застосовуватиме відповідне положення лише в межах Сполученого Королівства, а отже, не на території Гібралтару. Проте, на думку Суду, з розширенням повноважень Європейського парламенту відповідно до Маастрихтського договору Сполучене Королівство мало внести зміни до свого законодавства, щоб забезпечити право на вільні вибори в Гібралтарі. Оскільки Сполучене Королівство вільно приєдналося до Маастрихтського договору, воно, разом з іншими сторонами цього Договору, несе відповідальність *ratione materiae* відповідно до Конвенції за його наслідки.

C. Огляд національних заходів з імплементації норм законодавства ЄС: презумпція еквівалентного захисту

10. Заяви, подані проти Держав-членів щодо виконання ними законодавства ЄС, у принципі не є несумісними *ratione personae* з Конвенцією (*«"Босфорус Гава Йолларі Туризм ве Тікарет Анонім Ширкеті" проти Ірландії» (Bosphorus Hava Yolları Turizm ve Ticaret Anonim Şirketi v. Ireland)* [ВП], 2005, § 137; *«Мішо проти Франції» (Michaud v. France)*, 2012, § 102; *«Авонтіш проти Латвії» (Avotinš v. Latvia)* [ВП], 2016, § 101).

1. Принцип

11. Хоча Конвенція не забороняє Договірним Сторонам передавати суверенні повноваження міжнародним (зокрема, наднаціональним) організаціям з метою розвитку співпраці в певних сферах діяльності, Держави-учасниці все ж залишаються відповідальними відповідно до статті 1 Конвенції за всі дії та бездіяльність їхніх органів, у тому числі пов'язані з необхідністю дотримання міжнародно-правових зобов'язань (*«"Босфорус Гава Йолларі Туризм ве Тікарет Анонім Ширкеті" проти Ірландії» (Bosphorus Hava Yolları Turizm ve Ticaret Anonim Şirketi v. Ireland)* [ВП], 2005, § 153).

12. Однак дії Держави, вжиті відповідно до таких правових зобов'язань, є виправданими, якщо передбачається, що відповідна організація захищає основоположні права у спосіб, який можна вважати принаймні еквівалентним захисту, передбаченому Конвенцією. Під терміном «еквівалентний» Суд розуміє «порівнянний» (*«"Босфорус Гава Йолларі Туризм ве Тікарет Анонім Ширкеті" проти Ірландії» (Bosphorus Hava Yolları Turizm ve Ticaret Anonim Şirketi v. Ireland)* [ВП], 2005, § 155; щодо походження цього поняття див. також *«M. та інші проти Федеративної Республіки Німеччина» (M. & Co. v. the Federal Republic of Germany)*, ухвала Комісії, 1990). Будь-який такий висновок про «еквівалентність» підлягає перегляду в світлі відповідних змін в захисті основоположних прав (*«Авонтіш проти Латвії» (Avotinš v. Latvia)* [ВП], 2016, § 101).

13. Якщо вважається, що такий еквівалентний захист надається організацією, діятиме презумпція, що Держава не відступила від вимог Конвенції, якщо вона лише виконує правові

зобов'язання, що випливають з її членства в організації. Проте будь-яка така презумпція може бути спростована, якщо з огляду на обставини конкретної справи було визнано, що захист прав, передбачених Конвенцією, був явно недостатнім (*«"Босфорус Гава Йолларі Туризм ве Тікарет Анонім Ширкеті" проти Ірландії» (Bosphorus Hava Yolları Turizm ve Ticaret Anonim Şirketi v. Ireland)* [ВП], 2005, § 156).

14. Ця презумпція еквівалентного захисту призначена, зокрема, для того, щоб Держава-учасниця не опинялася перед дилемою — коли саме вона зобов'язана покладатися на правові зобов'язання, що лежать на ній внаслідок її членства в міжнародній організації, якій вона передала частину свого суверенітету, щоб виправдати свої дії чи бездіяльність, що випливають із такого членства, у контексті Конвенції. Вона також допомагає визначити, у яких саме випадках Суд може в інтересах міжнародного співробітництва обмежити свою наглядову роль, покладену на нього статтею 19 Конвенції, стосовно дотримання Державами-учасницями зобов'язань, які покладає на них Конвенція. Із цих цілей випливає, що Суд прийме такий розподіл відповідальності лише тоді, коли права та гарантії, які він захищає, отримають захист, порівнянний із тим, який надає сам Суд (*«Мішод проти Франції» (Michaud v. France)*, 2012, § 104).

15. Отже, у контексті колишнього «першого стовпа» Європейського Союзу Суд постановив, що захист основоположних прав, що надається правовою системою Європейського Союзу, в принципі еквівалентний тому, який передбачає Конвенція. Дійшовши такого висновку, він встановив, по-перше, що Європейський Союз пропонує еквівалентний захист у формі матеріально-правових гарантій. У своєму висновку суд взяв до уваги, зокрема, положення § 3 статті 52 Хартії Європейського Союзу про основоположні права, згідно з якою у тій частині, у якій права, що містяться в Хартії, відповідають правам, гарантованим Конвенцією, їхнє значення та сфера дії однакові, не обмежуючи можливості законодавства ЄС забезпечувати більш широкий захист. Аналізуючи, чи може він все ще вважати, що захист, що надається законодавством ЄС, еквівалентний тому, який передбачає Конвенція, у справі, яку він розглядає, Суд бере до уваги важливість дотримання правила, викладеного в частині 3 статті 52 Хартії (*«"Босфорус Гава Йолларі Туризм ве Тікарет Анонім Ширкеті" проти Ірландії» (Bosphorus Hava Yolları Turizm ve Ticaret Anonim Şirketi v. Ireland)* [ВП], 2005, §§ 159–165; *«Авонтіш проти Латвії» (Avotinš v. Latvia)* [ВП], 2016, §§ 102–103). Це міркування застосовується і до інших питань, які у відповідний час належали до інших двох «стовпів» Європейського Союзу (щодо європейського ордеру на арешт, що відноситься до сфери третього «стовпа», див. *«Піроцці проти Бельгії» (Pirozzi v. Belgium)*, 2018, § 62). На відміну від законодавства ЄС, Суд встановив, що законодавство Європейської економічної зони (ЄЕЗ) в принципі не користується презумпцією еквівалентного захисту (*«"Конкуррентен.но АС" проти Норвегії» (Konkurrenten.no AS v. Norway)* (ухв.), 2019, §§ 43–45; *«Норвезька конфедерація профспілок (LO) і Норвезька профспілка працівників транспорту (NTF) проти Норвегії» (Norwegian Confederation of Trade Unions (LO) and Norwegian Transport Workers' Union (NTF) v. Norway)*, 2021, §§ 105–107).

По-друге, Суд визнав, що механізм, передбачений законодавством Європейського Союзу для нагляду за дотриманням основоположних прав, якщо його було застосовано в повну міру своїх можливостей, також забезпечує захист, порівнянний з тим, який передбачає Конвенція. У цьому контексті Судом надається чимале значення ролі та повноваженням СЄС, незважаючи на те, що доступ окремих осіб до останнього значно обмеженіший, ніж доступ до Суду відповідно до статті 34 Конвенції (*«"Босфорус Гава Йолларі Туризм ве Тікарет Анонім Ширкеті" проти Ірландії» (Bosphorus Hava Yolları Turizm ve Ticaret Anonim Şirketi v. Ireland)* [ВП], 2005, §§ 160–165; *«Мішо проти Франції» (Michaud v. France)*, 2012, §§ 106–111; *«Авонтіш проти Латвії» (Avotinš v. Latvia)* [ВП], 2016, § 104).

2. Умови застосування

16. Застосування презумпції еквівалентного захисту в правовій системі Європейського Союзу залежить від двох кумулятивних умов, а саме: відсутності свободи дій з боку національних органів влади та використання наглядового механізму, передбаченого законодавством ЄС, в повну міру його можливостей (*«Авонтіш проти Латвії» (Avotinš v. Latvia)* [ВП], 2016, § 105).

a. Відсутність свободи дій у національних органів влади

17. Стверджуване втручання в право, захищене Конвенцією, має бути предметом міжнародно-правового зобов'язання Держави-відповідача, за винятком дискреційних повноважень чи свободи дій з боку національних органів влади (*«Авонтіш проти Латвії» (Avotinš v. Latvia)* [ВП], 2016, § 105).

18. Те, чи мав відповідний орган чи суд свободу розсуду, залежатиме від обставин справи та має розглядатися Судом у кожному окремому випадку.

19. *Імплементація нормативних актів.* У справах, у яких йдеться про дотримання національним органом нормативних актів, Суд наголошує, що вони загалом підлягають застосуванню та є обов'язковими в повному обсязі. Нормативні акти підлягають прямому застосуванню, тобто імплементаційне законодавство не вимагається (*«"Босфорус Гава Йолларі Туризм ве Тікарет Аноним Ширкеті" проти Ірландії» (Bosphorus Hava Yolları Turizm ve Ticaret Anonim Şirketi v. Ireland)* [ВП], 2005, § 145). У цій справі Суд зауважив, що Верховний Суд був зобов'язаний запитати преюдиційне рішення СЄС щодо тлумачення відповідного положення, що рішення СЄС було обов'язковим для виконання Верховним Судом і що воно обумовило результат національного розгляду. Відтак, Суд встановив, що оскаржуване втручання у право власності не було результатом здійснення національним органом влади дискреційних повноважень відповідно до законодавства ЄС або національного законодавства, а скоріше становило дотримання Державою своїх правових зобов'язань, що випливають із законодавства ЄС (*«"Босфорус Гава Йолларі Туризм ве Тікарет Аноним Ширкеті" проти Ірландії» (Bosphorus Hava Yolları Turizm ve Ticaret Anonim Şirketi v. Ireland)* [ВП], 2005, §§ 147–148; щодо незаконного вилучення дитини див. також *«Повсе проти Австрії» (Povse v. Austria)* (ухв.), 2013, § 79, а щодо виконання рішення, винесеного в іншій Державі-члені Європейського Союзу, див. *«Авонтіш проти Латвії» (Avotinš v. Latvia)* [ВП], 2016, §§ 106–107).

20. Натомість у справі *«M.C.C. проти Бельгії та Греції» (M.S.S. v. Belgium and Greece)* [ВП], 2011, §§ 339–340, Суд постановив, що першу умову для застосування презумпції не було дотримано, оскільки положення про «суверенітет» т.з. «Дублінського регламенту» дозволяє органам влади Бельгії утримуватись від передачі заявника, якщо вони вважають, що країна, що має прийняти його, не виконує своїх зобов'язань за Конвенцією (див. аналогічне рішення у справі *«Тарахель проти Швейцарії» (Tarakhel v. Switzerland)*[2] [ВП], 2014, § 90).

21. *Імплементація директив*. Якщо відповідний захід вживається для реалізації директиви, яка є обов'язковою для виконання Державами-членами в частині результату, який має бути досягнутий, але залишає їм право вибирати засоби та спосіб його досягнення, питання про свободу дій для органу влади є навіть більш актуальним (*«Мішо проти Франції» (Michaud v. France)*, 2012, § 113). Однак у цій справі Суд не розглядав питання про те, чи перешкоджає застосуванню презумпції еквівалентного захисту можлива свобода дій Держави-відповідача при виконанні своїх зобов'язань, що випливають з її членства в Європейському Союзі (там само). Натомість, у справі *«Ілліас та Ахмед проти Угорщини» (Ilias and Ahmed v. Hungary)*, [ВП], 2019, §§ 95–97, Суд постановив, що директиви, які лежать в основі Загальноєвропейської системи

[2] Хоча Швейцарія не є державою-членом Європейського Союзу, вона згідно з умовами угоди про асоціацію з Європейським Союзом має зобов'язання за певними правовими інструментами ЄС, зокрема за Дублінським регламентом (**Error! Hyperlink reference not valid.** [ВП], 2014, § 88).

надання притулку, не покладають на органи влади Держави-відповідача зобов'язання вчиняти дії, які вони вчинили щодо заявників. Національні органи влади скористалися дискреційними повноваженнями, наданими законодавством ЄС, і тому презумпція еквівалентного захисту в цій справі не застосовувалася.

22. *Імплементація рамкового рішення*. У своєму рішенні у справі *«Біволару та Молдован проти Франції» (Bivolaru and Moldovan v. France)*, 2021, § 114, яке стосувалося виконання Рамкового рішення щодо європейського ордеру на арешт, Суд постановив, що не можна вважати, що виконавчий судовий орган має автономну свободу дій при ухваленні рішення про те, чи виконувати європейський ордер на арешт, оскільки дискреційні повноваження щодо оцінки фактів і обставин, а також правових наслідків, які вони спричинили, повинні здійснюватися в межах, чітко визначених судовою практикою СЄС, з метою забезпечення виконання правового зобов'язання, яке повністю відповідає законодавству Європейського Союзу (див. також *«Піроцці проти Бельгії» (Pirozzi v. Belgium)*, 2018, § 62).

23. *Виконання рішень СЄС*. У справі, у якій національний орган влади був зобов'язаний виконати рішення СЄС у *провадженні про порушення* та забезпечити дотримання директиви, Суд зазначив, що зобов'язання виконати рішення СЄС, очевидно, стосується виключно результату, який має бути досягнуто, а не засобів його досягнення, і що національні органи влади зберігають певні можливості домовитися з Європейською комісією щодо кроків, які необхідно вжити. Відповідно, презумпція еквівалентного захисту не застосовувалася (*«"О'Салліван Маккарті Массел Девелопмент Лтд" проти Ірландії» (O'Sullivan McCarthy Mussel Development Ltd v. Ireland)*, 2018, § 112). Однак Суд окремо залишив відкритим питання про те, чи можна за інших обставин вважати, що рішення у провадженні про порушення не залишає свободи дій для Держави-члена (там само).

b. Використання наглядового механізму, передбаченого законодавством ЄС, в повну міру його можливостей

24. Щоб застосовувалася презумпція еквівалентного захисту, механізм, передбачений законодавством ЄС для нагляду за дотриманням основоположних прав, повинен також використовуватися в повну міру його можливостей (*«Мішо проти Франції» (Michaud v. France)*, 2012, § 115; *«Авонтіш проти Латвії» (Avotinš v. Latvia)* [ВП], 2016, § 105).

25. Суд визнав цю умову виконаною, якщо національні суди звернулися до Суду Європейського Союзу із проханням ухвалити преюдиційне рішення у відповідній справі (*«Повсе проти Австрії» (Povse v. Austria)* (ухв.), 2013, §§ 81 та 83) або в іншій справі, що стосувалася того самого питання (*«Віллемс проти Нідерландів» (Willems v. the Netherlands)* (ухв.), 2021, §§ 33–34).

26. Цю умову слід застосовувати без надмірного формалізму та з урахуванням особливостей відповідного наглядового механізму. У контексті реалізації презумпції еквівалентності недоцільно встановлювати вимогу до національного суду запитувати рішення СЄС у всіх випадках без винятку, зокрема тоді, коли не виникає нагального та серйозного питання щодо захисту основоположних прав законодавством ЄС, або у тих випадках, у яких СЄС вже роз'яснив, як саме застосовні норми законодавства ЄС слід тлумачити у спосіб, сумісний із основоположними правами (*«Авонтіш проти Латвії» (Avotinš v. Latvia)* [ВП], 2016, § 109).

27. Питання про те, чи було використано наглядові механізми, передбачені законодавством Європейського Союзу, в повну міру їхніх можливостей, вивчається Судом у світлі конкретних обставин кожної справи (*«Авонтіш проти Латвії» (Avotinš v. Latvia)* [ВП], 2016, § 111). Цей перегляд відрізняється від того, який Суд проводить для того, щоб визначити, чи становила сама по собі відмова передати справу для розгляду преюдиційного рішення порушення § 1 статті 6 Конвенції (там само, § 110; щодо цього питання див. розділ II.B. нижче).

28. Так, Суд постановив, що ця умова була дотримана, якщо заявник не просив передати справу до СЄС для ухвалення преюдиційного рішення та не висунув жодних конкретних аргументів щодо тлумачення відповідного нормативного акта ЄС та його сумісності з основоположними правами, тобто не було необхідності подавати запит на ухвалення преюдиційного рішення (*«Авонтіш проти Латвії» (Avotinš v. Latvia)* [ВП], 2016, § 111). Так само умова була визнана виконаною у справі, де серйозних питань щодо тлумачення відповідного рамкового рішення або його сумісності з основоположними правами не виникало (*«Біволару та Молдован проти Франції» (Bivolaru and Moldovan v. France)*, 2021, § 115).

29. Натомість, ця умова була визнана не виконаною, коли найвищий судовий орган вирішив не передавати питання до СЄС для ухвалення преюдиційного рішення, попри те, що СЄС ніколи не розглядав відповідні права Конвенції (*«Мішо проти Франції» (Michaud v. France)*, 2012, § 115), або якщо виникло нагальне та серйозне питання щодо захисту основоположних прав законодавством ЄС (*«Біволару та Молдован проти Франції» (Bivolaru and Moldovan v. France)*, 2021, § 131).

3. Випадки, коли захист не був явно недостатнім згідно з обставинами справи

30. У випадках, коли було встановлено презумпцію еквівалентного захисту, її може бути спростовано, якщо згідно з обставинами конкретної справи захист прав, передбачених Конвенцією, вважається явно недостатнім (*«"Босфорус Гава Йолларі Туризм ве Тікарет Анонім Ширкеті" проти Ірландії» (Bosphorus Hava Yolları Turizm ve Ticaret Anonim Şirketi v. Ireland)* [ВП], 2005, § 156).

31. У справі *«Авонтіш проти Латвії» (Avotinš v. Latvia)* [ВП], 2016, §§ 121–122, Суд зазначив, що Верховний суд Латвії не перевірив, чи був засіб правового захисту фактично доступним для заявника, хоча цього вимагали як положення § 1 статті 6 Конвенції, так і нормативні акти ЄС, що застосовувалися у цій справі. Відповідно, Суд встановив, що підхід Верховного суду Латвії, якому було притаманне буквальне та автоматичне застосування відповідного положення, теоретично міг призвести до висновку про те, що наданий захист був явно недостатнім, тож презумпцію еквівалентного захисту щодо прав на захист, гарантованих § 1 статті 6, було спростовано. Проте, зважаючи на конкретні обставини справи і визнаючи, що цей недолік є прикрим, Суд не вважав наданий захист явно недостатнім, оскільки з інформації, наданої Суду, було зрозуміло, що ефективний засіб правового захисту був фактично доступний, але заявник ним не скористався.

32. З іншого боку, у справі *«Біволару та Молдован проти Франції» (Bivolaru and Moldovan v. France)*, 2021, §§ 117–128, яка стосувалася виконання французькою владою європейського ордера на арешт, виданого румунською владою, Суд вперше встановив, що захист прав, гарантованих Конвенцією, був явно недостатнім[3]. Після поглибленого аналізу власної судової практики та фактичної інформації, наданої органами влади, Суд дійшов висновку, що компетентний орган мав достатньо вагоме фактичне підґрунтя, щоб визнати реальний ризик того, що із заявником будуть поводитися у спосіб, що суперечить статті 3 Конвенції, якщо його передадуть органам влади Румунії згідно з європейським ордером на арешт через погані умови тримання під вартою в Румунії. Тому Суд постановив, що презумпцію еквівалентного захисту було спростовано, і визнав порушення статті 3 Конвенції.

[3] У справі *«Піроцці проти Бельгії» (Pirozzi v. Belgium)*, 2018, яка також стосувалася виконання європейського ордера на арешт, Суд визнав, що наданий захист не був явно недостатнім з огляду на обставини справи (§§ 67–71).

4. Наслідки застосування презумпції еквівалентного захисту

33. Якщо Суд визнає, що презумпція еквівалентного захисту застосовується, а захист прав, гарантованих Конвенцією, не був явно недостатнім з огляду на конкретні обставини справи, він робить висновок про те, що Конвенцію не було порушено, без необхідності подальшого розгляду (*«"Босфорус Гава Йолларі Туризм ве Тікарет Анонім Ширкеті" проти Ірландії» (Bosphorus Hava Yolları Turizm ve Ticaret Anonim Şirketi v. Ireland)* [ВП], 2005, § 166; *«Компанія "Етабліссеман Біре е СІЕ С.А." проти 15 Держав-членів Європейського Союзу» (La société Etablissement Biret et CIE S.A. v. 15 member States of the European Union)* (ухв.), 2008; *«Повсе проти Австрії» (Povse v. Austria)* (ухв.), 2013, §§ 87–89; *«Авонтіш проти Латвії» (Avotinš v. Latvia)* [ВП], 2016, §§ 125–127; *«Віллемс проти Нідерландів» (Willems v. the Netherlands)* (ухв.), 2021, § 37).

D. Огляд національних заходів із застосування норм законодавства ЄС за відсутності презумпції еквівалентного захисту

34. Якщо оскаржувані дії суворо не підпадають під міжнародно-правові зобов'язання Держави-відповідача, презумпція не застосовується, і Держава залишається повністю відповідальною за Конвенцією (*«"Босфорус Гава Йолларі Туризм ве Тікарет Анонім Ширкеті" проти Ірландії» (Bosphorus Hava Yolları Turizm ve Ticaret Anonim Şirketi v. Ireland)* [ВП], 2005, § 157; *«M.C.C. проти Бельгії та Греції» (M.S.S. v. Belgium and Greece)* [ВП], 2011, §§ 340 і наступні; *«Ілліас та Ахмед проти Угорщини» (Ilias and Ahmed v. Hungary)* [ВП], 2019, §§ 97; щодо імплементації директиви див. також, як приклад, *«Кантоні проти Франції» (Cantoni v. France)*, 1996).

Те саме стосується випадків, коли презумпція еквівалентного захисту не застосовується, оскільки механізм, передбачений законодавством Європейського Союзу для нагляду за дотриманням основоположних прав, не використовується в повну міру своїх можливостей (*«Мішо проти Франції» (Michaud v. France)*, 2012, § 116), а також у випадках, коли з огляду на обставини справи захист прав був явно недостатнім (*«Біволару та Молдован проти Франції» (Bivolaru and Moldovan v. France)*, 2021, § 126).

35. Проте коли Суду було запропоновано визначити наявність мети, яка становить загальний інтерес, для виправдання втручання в право, яке випливає із застосування законодавства Європейського Союзу, він встановив, що загальний інтерес, в межах якого реалізувався оскаржуваний захід, полягає в дотриманні правових зобов'язань, що випливають із членства Держави в Європейському Союзі, яке Суд визнає законним інтересом значної ваги (*«"Босфорус Гава Йолларі Туризм ве Тікарет Анонім Ширкеті" проти Ірландії» (Bosphorus Hava Yolları Turizm ve Ticaret Anonim Şirketi v. Ireland)* [ВП], 2005, § 150; див. також *«Фермерський кооператив Маєну і молочний кооператив Мен-Анжу проти Франції» (Coopérative des agriculteurs de la Mayenne and Coopérative laitière Maine-Anjou v. France)* (ухв.), 2006; *«Мішо проти Франції» (Michaud v. France)*, 2012, § 100; *«Лохаус та інші проти Нідерландів» (Lohuis and Others v. the Netherlands)* (ухв.), 2013, § 54; *«"О'Салліван Маккарті Массел Девелопмент Лтд" проти Ірландії» (O'Sullivan McCarthy Mussel Development Ltd v. Ireland)*, 2018, § 109).

E. Огляд сумісності національних заходів із законодавством Європейського Союзу та тлумачення законодавства Європейського Союзу.

36. Суд не має компетенції переглядати відповідність національного заходу чи рішення законодавству Європейського Союзу (*«K.I. проти Франції» (K.I. v. France)*, 2021, § 123; з аналогічного приводу див. також *«Окетто проти Італії» (Occhetto v. Italy)* (ухв.), 2013, § 54;

«Джунесс проти Нідерландів» (Jeunesse v. the Netherlands) [ВП], 2014, § 110); у тому ж ключі див. також *«Баскська націоналістична партія – регіональна організація «Іпарральде» проти Франції» (Parti nationaliste basque – Organisation régionale d'Iparralde v. France)*, 2007, § 48; *«Авонтіш проти Латвії» (Avotinš v. Latvia)* [ВП], 2016, § 100) чи ухвалювати рішення щодо тлумачення СЄС законодавства ЄС (*«Лешоріту та інші проти Німеччини та 26 інших Держав-членів Європейського Союзу» (Lechouritou and Others v. Germany and 26 other Member States of the European Union)* (ухв.) [Комітету], 2012). Тлумачити та застосовувати національне законодавство — якщо необхідно, відповідно до законодавства ЄС — мають насамперед національні органи влади, зокрема суди; при цьому роль Суду зводиться до встановлення того, чи сумісні наслідки такого судового рішення з Конвенцією (J*«Джунесс проти Нідерландів» (Jeunesse v. the Netherlands)* [ВП], 2014, § 110; *«K.I. проти Франції» (K.I. v. France)*, 2021, § 123; *«Бютнер та Кребс проти Німеччини» (Büttner and Krebs v. Germany)* (ухв.), 2024, § 59).

37. Крім того, завданням національних судів є тлумачення та застосування законодавства Європейського Союзу, якщо необхідно — після запиту преюдиційного рішення СЄС. Юрисдикція Суду обмежена перевіркою дотримання вимог Конвенції. Отже, оцінка того, чи правильно національні суди витлумачили застосовне право Європейського Союзу, не входить до завдань Суду, якщо тільки їхнє тлумачення не здається свавільним або явно необґрунтованим (*«Авонтіш проти Латвії» (Avotinš v. Latvia)* [ВП], 2016, § 100; *«Пасі проти Бельгії» (Pasi v. Belgium)*, 2018, § 73; *«Музамба Ояв проти Бельгії» (Muzamba Oyaw v. Belgium)* (ухв.), 2017, § 37; *«Аррозпіде Сарасола та інші проти Іспанії» (Arrozpide Sarasola and Others v. Spain)*, 2018, § 124).

F. Приклади перегляду Судом національних заходів із застосування законодавства Європейського Союзу

38. Наведені нижче приклади демонструють, як саме Суд оцінив відповідність Конвенції національних заходів, вжитих Державами-членами для застосування законодавства Європейського Союзу.

1. Повернення шукачів притулку з однієї країни-члена ЄС до іншої

39. Повернення шукачів притулку однією Державою-членом Європейського Союзу до іншої Держави-члена, яка відповідає за розгляд заяви про надання притулку відповідно до т.з. Дублінського регламенту[4], може суперечити забороні нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження, якщо у системі надання притулку та умовах прийому є структурні недоліки (*«M.C.C. проти Бельгії та Греції» (M.S.S. v. Belgium and Greece)* [ВП], 2011) або з огляду на особисті обставини та надзвичайну вразливість відповідних осіб (*«Тарахель проти Швейцарії» (Tarakhel v. Switzerland)* [ВП], 2014, щодо сім'ї з маленькими дітьми, щодо яких швейцарські органи влади заздалегідь не отримали індивідуальних гарантій від органів влади Італії, що вони будуть взяті під опіку відповідно до віку дітей і що сім'ю не буде розділено; *«A.M.E. проти Нідерландів» (A.M.E v. the Netherlands)* (ухв.), 2015, у якій заявник, здоровий молодий чоловік, не продемонстрував, що йому загрожує настільки погане поводження, що воно підпадало б під дію статті 3 Конвенції, якщо його повернуть до Італії, а також *«Оєй проти Нідерландів» (Ojei v. the Netherlands)* (ухв.), 2017, щодо ситуації на Мальті).

[4] Регламент Європейського Парламенту та Ради (ЄС) № 604/2013 від 26 червня 2013 року про встановлення критеріїв та механізмів визначення держави-члена, відповідальної за розгляд заяви про надання міжнародного захисту, поданої в одній з держав-членів громадянином третьої країни або особою без громадянства.

2. Механізми взаємного визнання: судова співпраця між Державами-членами ЄС у цивільних та кримінальних справах

40. Суд наголосив на своїй відданості європейській співпраці та визнав створення зони свободи, безпеки та справедливості в Європі та застосування засобів, необхідних для її досягнення, цілком законними з погляду Конвенція (*«Авонтіш проти Латвії» (Avotinš v. Latvia)* [ВП], 2016, § 113). Відповідно, принципи щодо презумпції еквівалентного захисту (див. розділ I.C вище) застосовуються до всіх механізмів взаємного визнання, передбачених законодавством Європейського Союзу (*«Авонтіш проти Латвії» (Avotinš v. Latvia)* [ВП], 2016, § 113; *«Біволару та Молдован проти Франції» (Bivolaru and Moldovan v. France)*, 2021, § 100). З цього випливає, що презумпція еквівалентного захисту застосовується, якщо національні органи влади не мають дискреційних повноважень у застосуванні законодавства ЄС. Це той випадок, коли механізми взаємного визнання вимагають від суду припустити, що дотримання основоположних прав іншою Державою-членом було достатнім (*«Авонтіш проти Латвії» (Avotinš v. Latvia)* [ВП], 2016, § 115).

41. Однак в конкретній справі ця презумпція може бути спростована. Попри те, що Суд у дусі узгодженості бере до уваги спосіб функціонування цих механізмів і, зокрема, результат, який вони переслідують, він все ж повинен перевірити, щоб принцип взаємного визнання не застосовувався автоматично та механічно у спосіб, що шкодив би основоположним правам (там само, § 116).

42. У цьому дусі, якщо від судів Держави, яка одночасно є як Договірною Стороною Конвенції, так і Державою-членом Європейського Союзу, вимагається застосувати механізм взаємного визнання, встановлений законодавством ЄС, вони повинні реалізувати цей механізм у повному обсязі у випадках, коли захист прав, передбачених Конвенцією, не може вважатися явно недостатнім (там само, § 116).

43. Однак, якщо до них подано суттєву та обґрунтовану скаргу про те, що захист прав, передбачених Конвенцією, був явно недостатнім і що цю ситуацію не можна виправити, застосовуючи законодавство Європейського Союзу, вони не можуть утриматися від розгляду цієї скарги виключно на тій підставі, що вони застосовують законодавство ЄС (там само, § 116, і *«Де Суса проти Португалії» (De Sousa v. Portugal)* (ухв.), 2021). У таких випадках вони повинні тлумачити та застосувати норми законодавства ЄС відповідно до Конвенції (*«Піроцці проти Бельгії» (Pirozzi v. Belgium)*, 2018, § 64).

a. Примусове виконання судового рішення, ухваленого на території Європейського Союзу

44. Компетенція судів у цивільних і комерційних справах визначається Регламентом Ради (ЄС) № 44/2001 від 22 грудня 2000 року про юрисдикцію, визнання та виконання судових рішень у цивільних і комерційних справах (Регламент «Брюссель I»). Відповідно до цього Регламенту, рішення, ухвалені в одній Державі-члені Європейського Союзу, загалом визнаються в інших Державах-членах без необхідності застосування будь-яких процедур, за винятком випадків, коли виникає спір. Регламент «Брюссель I» було скасовано та замінено Регламентом (ЄС) № 1215/2012 (Регламент «Брюссель II bis»), який набрав чинності 10 січня 2015 року.

45. У справі *«Авонтіш проти Латвії» (Avotinš v. Latvia)*) [ВП], 2016, заявник стверджував, що, видавши наказ про примусове виконання судового рішення, ухваленого в іншій Державі-члені Європейського Союзу, яке, на його думку, мало очевидні недоліки, Верховний суд Латвії порушив його право на справедливий розгляд відповідно до пункту 1 статті 6 Конвенції. Суд постановив, що рішення про примусове виконання судового рішення, ухваленого в іншій країні, не може вважатися таким, що відповідає вимогам цього положення, якщо воно було ухвалене без можливості для сторони, яка програла справу, ефективно подати скаргу щодо

несправедливості провадження, в результаті якого було ухвалено рішення, або в Державі, у якій було ухвалено рішення, або в Державі, у якої запитується таке виконання (§ 98). Отже, Суд мав визначити, чи був перегляд, здійснений Верховним судом Латвії у відповідній справі, достатнім для цілей пункту 1 статті 6 Конвенції. У цьому питанні Суд постановив, що у відповідній справі була застосовна презумпція еквівалентного захисту (у зв'язку з цим питанням див. розділ I.C вище). Зважаючи на обставини справи, суд не визнав захист основоположних прав явно недостатнім, що призвело б до спростування презумпції еквівалентного захисту. Відповідно, суд встановив, що порушення Конвенції не було.

46. Суд також мав можливість встановити, що компетентні органи влади у контексті Регламенту «Брюссель I» не виконали свого зобов'язання допомогти заявнику добитися примусового виконання рішення, ухваленого на його користь, і встановив порушення пункту 1 статті 6 Конвенції (*«Теребус проти Португалії» (Terebus v. Portugal)*, 2014).

b. Європейський ордер на арешт

47. Зважаючи на важливість механізмів взаємного визнання для створення простору свободи, безпеки та правосуддя в Європі, Суд постановив, що система європейських ордерів на арешт[5] як така не є несумісною з Конвенцією (*«Піроцці проти Бельгії» (Pirozzi v. Belgium)*, 2018, § 60). Проте виконання або відмова у виконанні такого ордера може викликати різні питання відповідно до Конвенції.

i. Стаття 2 Конвенції та позитивні зобов'язання

48. Відповідно до статті 2 Конвенції Держава може нести відповідальність, якщо відмовляється виконати європейський ордер на арешт. Справа *«Ромео Кастаньо проти Бельгії» (Romeo Castaño v. Belgium)*, 2019, стосувалася відмови влади Бельгії видати Н.Дж.Е. владі Іспанії, яка видала європейський ордер на арешт, на тій підставі, що були серйозні підстави вважати, що з Н.Дж.Е. поводилися б у спосіб, що суперечить статті 3 Конвенції, якби її передали владі Іспанії. Посилаючись на процесуальний аспект статті 2 Конвенції, заявники стверджували, що, відмовляючись передати Н.Дж.Е. владі Іспанії, незважаючи на підозру щодо її причетності до вбивства їхнього родича, влада Бельгії завадила її судовому переслідуванню в Іспанії.

49. Суд визнав за необхідне перевірити, чи була відмова влади Бельгії співпрацювати здійснена на законних підставах (§ 82). Він ще раз наголосив, що в контексті виконання європейського ордера на арешт Державою-членом ЄС механізм взаємного визнання не повинен застосовуватися автоматично та механічно у спосіб, що шкодив би основоположним правам (§ 84). З огляду на презумпцію дотримання основоположних прав Державою, що ухвалила рішення, на якій ґрунтується система взаємної довіри між Державами-членами ЄС, відмова у видачі Н.Дж.Е. мала бути підкріплена детальними доказами явної загрози її основоположним правам, що могла б спростувати цю презумпцію. У цій справі бельгійські суди обґрунтували своє рішення відмовити у виконанні європейського ордера на арешт, виданого владою Іспанії, посилаючись на ризик того, що в разі її видачі Н.Дж.Е. будуть утримувати в Іспанії в умовах, що суперечать статті 3 Конвенції. Суд дійшов висновку, що вказана причина може бути законною підставою для відмови у виконанні європейського ордеру на арешт. Проте висновок про існування такого ризику мав мати достатнє фактичне підґрунтя (§ 85). Дотримуючись думки, за відсутності детального та актуального розгляду ситуації, що це не так, Суд дійшов висновку, що бельгійська Держава не виконала свого обов'язку співпрацювати відповідно до процесуального аспекту статті 2 Конвенції, тож мало місце порушення статті 2 (§§ 90–91).

[5] Рамкове рішення Ради 2002/584/ЮВС від 13 червня 2002 року про європейський ордер на арешт та процедури передачі правопорушників між державами-членами.

50. З іншого боку, у справі *«Ґрей проти Німеччини» (Gray v. Germany)*, 2014, §§ 58 і 93, щодо відмови органів влади Німеччини виконати європейський ордер на арешт, Суд встановив, що порушення процесуального аспекту статті 2 Конвенції не було. Він зазначив, що насправді заявники скаржилися на той факт, що лікар, відповідальний за смерть їхнього батька, був засуджений у Німеччині, а не у Сполученому Королівстві, де йому могло загрожувати суворіше покарання (§ 93). На думку Суду, органи влади Німеччини забезпечили ефективні засоби правового захисту, щоб визначити причину смерті батька заявників, а також відповідальність лікаря у зв'язку з цим. Крім того, не було жодних підстав для встановлення того, що кримінальні розслідування та провадження, ініційовані органами влади Німеччини у зв'язку зі смертю, не відповідали процесуальним гарантіям, що надаються відповідно до статті 2 Конвенції (§ 95).

ii. Стаття 3 Конвенції

51. У справі *«Біволару та Молдован проти Франції» (Bivolaru and Moldovan v. France)*, 2021, яка стосувалася виконання владою Франції європейського ордера на арешт, виданого владою Румунії, заявники стверджували, що виконання ордеру призведе до того нелюдського та такого, що принижує гідність, поводження з ними, що суперечить статті 3 Конвенції з огляду на умови утримання у в'язницях, у яких вони будуть утримуватися в Румунії.

52. Стосовно другого заявника Суд постановив, що органи влади Франції мали достатньо вагомі фактичні підстави, які випливають, зокрема, з власної практики Суду, щоб встановити факт реального ризику нелюдського та такого, що принижує гідність, поводження із заявником через умови його тримання під вартою в Румунії. Тому Суд дійшов висновку, що захист основоположних прав був явно недостатнім, що призвело до спростування презумпції еквівалентного захисту. Отже, передача заявника органам влади Румунії становила порушення статті 3 Конвенції (§ 126).

53. Однак щодо першого заявника, якому влада Швеції надала статус біженця, ніщо не вказувало на те, що йому все ще загрожує переслідування в Румунії (§ 141). Крім того, опис заявником можливих умов тримання під вартою в Румунії у разі його передачі румунській владі не був достатньо детальним або обґрунтованим, щоб становити доказ *prima facie* реального ризику поводження, що суперечить статті 3 (§ 144). Отже, влада Франції не мала достатньо вагомих фактичних підстав, щоб підтвердити наявність реального ризику порушення статті 3 Конвенції та відмовити у виконанні європейського ордера на арешт на цій підставі (§§ 142 і 145). Відповідно, Суд встановив, що порушення цього положення не було (§ 146).

54. У справі *«Ігнаоа та інші проти Сполученого Королівства» (Ignaoua and Others v. the United Kingdom)* (ухв.), 2014, заявники стверджували, що якщо їх передадуть владі Італії згідно з виданим щодо них європейським ордером на арешт, є ризик їхньої депортації до Тунісу, де вони ризикували б бути підданими тортурам і нелюдському та такому, що принижує гідність, поводженню. Відповідно до своєї практики Суд встановив, що непряме переміщення заявників до країни-посередника, яка також є Договірною Державою, не впливає на відповідальність Сполученого Королівства гарантувати, що внаслідок його рішення щодо передачі заявники не піддаватимуться поводженню, що суперечить статті 3 Конвенції (§ 50). Однак, на думку Суду, взаємна довіра та доброчесність, що лежать в основі заходів поліцейської та судової співпраці між Державами-членами ЄС, мали бути враховані (§ 55). Відповідно, за обставинами справи Суд дійшов висновку, що заявники не надали доказів, які спростовують припущення, що влада Італії виконає свої зобов'язання за Конвенцією. З цього випливає, що у передачі заявників Італії не виявлено ознак порушення статті 3 Конвенції (§ 59).

iii. Пункт 1 статті 5 Конвенції

55. Дотримання «процедури, встановленої законом» у значенні пункту 1 статті 5 Конвенції передбачає дотримання законодавства Європейського Союзу (*«Пасі проти Бельгії» (Pasi v.*

Belgium), 2018, § 64; *«Піроцці проти Бельгії» (Pirozzi v. Belgium)*, 2018, §§ 44–51; *«Вест проти Угорщини» (West v. Hungary)* (ухв.), 2019, § 54).

56. У справі *«Ґіза проти Польщі» (Giza v. Poland)* (ухв.), 2012, заявник стверджував, що його термін ув'язнення був *de facto* довшим у Польщі, де він відбував покарання після того, як влада Бельгії передала його польській владі згідно з європейським ордером на арешт. На його думку, це становило порушення пункту 1 статті 5 Конвенції. Суд ще раз наголосив, що сама по собі можливість більш тривалого терміну ув'язнення в Державі виконання вироку не робить позбавлення волі свавільним, якщо покарання, яке буде відбуватися, не перевищує покарання, призначеного в результаті кримінального провадження в Державі винесення вироку (§ 23).

57. Справа *«Де Суса проти Португалії» (De Sousa v. Portugal)* (ухв.), 2021, стосувалася законності позбавлення волі заявниці, яка була затримана з метою її передачі владі Італії на основі рішення влади Португалії визнати європейський ордер на арешт таким, що підлягає виконанню. На думку Суду, принцип взаємного визнання у цій справі не було застосовано на шкоду основоположним правам заявника (§ 88).

iv. Стаття 6 Конвенції

58. Як і стандартна процедура екстрадиції, процедура виконання європейського ордера на арешт не підпадає під сферу застосування статті 6 Конвенції, оскільки вона не передбачає визначення цивільних прав і обов'язків або кримінального обвинувачення (*«Монедеро-Ангора проти Іспанії» (Monedero Angora v. Spain)* (ухв.), 2008; *«Вест проти Угорщини» (West v. Hungary)* (ухв.), 2019, §§ 65–66).

59. Проте питання може у виняткових випадках бути порушено за статтею 6 рішенням про екстрадицію за обставин, коли втікач постраждав або ризикує постраждати від грубого порушення права на справедливий судовий розгляд в країні, яка запитує його видачу (*«Степлтон проти Ірландії» (Stapleton v. Ireland)* (ухв.), 2010, § 25; *«Піроцці проти Бельгії» (Pirozzi v. Belgium)*, 2018, § 57).

60. Справа *«Степлтон проти Ірландії» (Stapleton v. Ireland)* (ухв.), 2010, стосувалася видачі заявника владі Сполученого Королівства владою Ірландії згідно з європейським ордером на арешт. Заявник стверджував, що внаслідок виконання ордера йому загрожував би несправедливий судовий розгляд у Сполученому Королівстві. Суд визнав заяву неприйнятною як явно необґрунтовану, встановивши, зокрема, що обставини справи не дають істотних підстав вважати, що існуватиме реальний ризик того, що у Сполученому Королівстві матиме місце «грубе порушення» прав заявник за статтею 6.

61. Суд дійшов подібного висновку і у справі *«Піроцці проти Бельгії» (Pirozzi v. Belgium)*, 2018. Він постановив, що того факту, що національні суди підтвердили, що виконання європейського ордеру на арешт з огляду на обставини справи не забезпечує захист прав, гарантованих Конвенцією, не було достатньо для того, щоб визнати, що виконання ордеру не було настільки явно недостатнім, щоб презумпцію еквівалентного захисту було спростовано. З тих самих причин Суд дійшов висновку, що факт передачі заявника владі Італії не можна вважати таким, що ґрунтується на провадженні, в рамках якого має місце кричуща відмова в правосудді (§§ 67 і 71).

v. Стаття 8 Конвенції

62. Суд також розглянув питання про те, чи може виконання європейського ордера на арешт означати непропорційне втручання в право на повагу до сімейного життя (*«Е.Б. проти Сполученого Королівства» (E.B. v. the United Kingdom)* (ухв.), 2014; *«Вест проти Угорщини» (West v. Hungary)* (ухв.), §§ 68–72).

63. Справа *«Е.Б. проти Сполученого Королівства» (E.B. v. the United Kingdom)* (ухв.), 2014, стосувалася жінки, яка ризикувала бути виданою владі Польщі за європейським ордером на арешт, що призвело б до її розлучення зі своїми неповнолітніми дітьми. На її думку, цей захід був непропорційним з огляду на незначний характер правопорушень, за які її притягнули до відповідальності в Польщі. Суд визнав скаргу неприйнятною як явно необґрунтовану з огляду на той факт, що дітей заявника в будь-якому випадку було передано на виховання у прийомну сім'ю з причин, не пов'язаних із потенційним виконанням європейського ордеру на арешт. Отже, не було жодних підстав вважати, що передача заявниці призведе до порушення її права на повагу до сімейного життя (§§ 31–32).

c. Опіка над неповнолітніми дітьми та їхнє незаконне вивезення одним із батьків[6]

64. Суд ухвалював рішення за широким колом справ щодо опіки над дітьми та незаконного вивезення дітей з однієї Держави-члена Європейського Союзу до іншої. Ці питання також регулюються спеціальним правовим інструментом ЄС, а саме Регламентом Ради (ЄС) 2019/1111 від 25 червня 2019 року про юрисдикцію, визнання та виконання рішень у шлюбних справах і питаннях батьківської відповідальності, а також про міжнародне викрадення дітей (т.з. Регламент «Брюссель II ter»)[7].

65. Так, у справі *«X проти Латвії» (X v. Latvia)* [ВП], 2013, Суд послався на відповідне законодавство Європейського Союзу щодо міжнародного викрадення дітей, наголошуючи на консенсусі, що схиляється до інтересів дитини, попри те, що в цій справі, яка стосувалася вивезення дитини до Латвії з Австралії, яка не є членом ЄС, не застосовувалося законодавство ЄС (§§ 41–42 і 97; з аналогічного приводу див. також *«Нойлінґер та Шурук проти Швейцарії» (Neulinger and Shuruk v. Switzerland)* [ВП], 2010, § 135).

66. З іншого боку, Регламент «Брюссель II bis» застосовувався у справі *«Повсе проти Австрії» (Povse v. Austria)* (ухв.), 2013, яка була передана до Суду після рішення Суду Європейського Союзу. У цій справі мати та її неповнолітня донька оскаржували наказ австрійських судів здійснити, відповідно до законодавства ЄС, примусове виконання рішення італійського суду про повернення дитини до Італії. На думку заявників, той факт, що австрійські суди не розглянули їхні аргументи проти повернення дитини до Італії, становив порушення їхнього права на повагу до сімейного життя. Суд постановив, що в цій справі презумпція еквівалентного захисту застосовувалася (§§ 77–83) і не була спростована (§§ 84–87), і визнав заяву явно необґрунтованою.

67. Суд також взяв до уваги законодавство Європейського Союзу в кількох справах щодо опіки над неповнолітніми дітьми та їхнього незаконного відібрання одним із батьків, у яких застосовувався Регламент «Брюссель II bis»: *«Шау проти Угорщини» (Shaw v. Hungary)*, 2011; *«М.К. проти Греції» (M.K. v. Greece)*, 2018; *«Роєр проти Угорщини» (Royerv. Hungary)*, 2018; *«Міхні проти Румунії» (Michnea v. Romania)*, 2020, в тому числі справи, що розглядалися після провадження Європейською комісією про порушення (*«Шнеерсоне і Кампанелла проти Італії» (Šneersone and Kampanella v. Italy)*, 2011), а також звернення до Суду Європейського Союзу щодо ухвалення преюдиційного рішення (*«Рінау проти Литви» (Rinau v. Lithuania)*, 2020).

68. Справа *«Верес проти Іспанії» (Veres v. Spain)*, 2022, стосувалася провадження в судах Іспанії щодо визнання та виконання рішення угорського суду про повернення до Угорщини доньки

[6] Див. також Довідник з європейського законодавства щодо прав дитини (спільне видання Суду та Агентства ЄС з питань основоположних прав), в якому розглядається практика Суду, а також законодавчі норми ЄС і практика СЄС.

[7] До 1 серпня 2022 року застосовувався Регламент Ради (ЄС) № 2201/2003 від 27 листопада 2003 року щодо юрисдикції, визнання та виконання судових рішень у шлюбних справах і справах батьківської відповідальності, що скасовує Регламент (ЄС) № 1347/2000 (т.з. Регламент «Брюссель II bis»).

заявника, яку мати перевезла до Іспанії. Попри те, що Регламент «Брюссель II bis» вимагає від судів швидкого розгляду заяв, заявнику знадобилося два роки, щоб отримати остаточне рішення про виконання рішення угорського суду. Суд постановив, що надмірна тривалість провадження не лише мала серйозні наслідки для стосунків між заявником та його донькою, але й вплинула на рішення угорських судів врешті-решт надати опіку над дитиною її матері.

3. Адвокатська таємниця

69. Справа *«Мішо проти Франції» (Michaud v. France)*, 2012, стосувалася імплементації директив Європейського Союзу щодо боротьби з відмиванням грошей, зокрема «зобов'язання повідомляти про підозри», покладеного на адвокатів. Заявник, адвокат, стверджував, що цей обов'язок суперечить статті 8 Конвенції, оскільки несумісний з принципами адвокатської таємниці та професійної конфіденційності. Суд ще раз наголосив, що виконання правових зобов'язань Держави, які випливають з її членства в Європейському Союзі, є законною метою, що становить загальний інтерес (§ 100). Проте презумпція еквівалентного захисту в цій справі не застосовувалася (§§ 112–116; див. розділ I.C. Вище). Тож Суд перевірив, чи було втручання необхідним, і дійшов висновку, що зобов'язання повідомляти про підозри не є непропорційним втручанням в адвокатську таємницю і що, відповідно, порушення статті 8 Конвенції не мало місця (§§ 117–132).

4. Заборона певної комерційної діяльності

70. Справа *«"О'Салліван Маккарті Массел Девелопмент Лтд" проти Ірландії» (O'Sullivan McCarthy Mussel Development Ltd v. Ireland)*, 2018, стосувалася тимчасової заборони на вилов ікринок мідій, накладеної органами влади Ірландії з метою дотримання директиви Європейського Союзу та рішення Суду Європейського Союзу, ухваленого в рамках провадження про порушення. Компанія-заявник скаржилася на порушення свого права заробляти собі на життя працею, оскільки вона не отримала компенсації за фінансові збитки, понесені внаслідок заборони. Оскільки презумпція еквівалентного захисту не застосовувалася з огляду на свободу дій, яка була доступна для національних органів влади (§ 112), Суд розглянув, чи було виправдано втручання цих органів у право компанії-заявника на мирне користування своїм майном. Суд не виявив порушення статті 1 Першого протоколу, беручи до уваги, серед інших міркувань, той факт, що компанія-заявник мала знати про можливі ризики перебоїв — або принаймні певних перешкод — для своєї звичайної комерційної діяльності щонайменше з дати винесення рішення Судом Європейського Союзу або, як можна обґрунтовано стверджувати, навіть з моменту порушення Європейською Комісією справи про порушення (§ 117). Хоч і не було можливо передбачити обсяг і наслідки будь-якого судового рішення про порушення, але було очевидно, що ризик перебоїв виключити не можна (там само). Крім того, у цій справі Суд постановив, що той факт, що Держава-відповідач не виконала своїх зобов'язань згідно з законодавством ЄС, не можна розглядати у контексті статті 1 Першого протоколу до Конвенції як такий, що применшує важливість цілей оскаржуваного втручання, або як чинник зменшення ваги, яка їм надається (§ 125). Крім того, наслідки рішення СЄС не обмежувалися компанією-заявником; це була загальнонаціональна ситуація, яка потребувала вирішення на цьому рівні. Отже, забезпечення виконання в такому широкому масштабі та в прийнятні строки зобов'язань Держави-відповідача згідно з законодавством ЄС про довкілля було питанням загального інтересу громади, яке залишало широку свободу розсуду для національних органів влади (§ 128).

5. Вилучення рухомого майна

71. Суду потрібно було оцінити сумісність з правом на мирне користування майном (стаття 1 Першого протоколу до Конвенції) вилучення органами влади Ірландії об'єкта рухомого майна відповідно до економічних санкцій, передбачених постановою Європейського Союзу, яка,

у свою чергу, була прийнята на виконання резолюції Ради Безпеки ООН (*«“Босфорус Гава Йолларі Туризм ве Тікарет Анонім Ширкеті” проти Ірландії» (Bosphorus Hava Yolları Turizm ve Ticaret Anonim Şirketi v. Ireland)* [ВП], 2005, §§ 72–98, 105 і 143– 166). У цій справі Суд вирішив, що презумпція еквівалентного захисту застосовна і що захист прав, гарантованих Конвенцією, не був явно недостатнім з огляду на обставини справи (щодо презумпції еквівалентного захисту див. розділ I.C вище). Відповідно, Суд встановив, що порушення Конвенції (§ 166) не мало місця.

II. Взаємодія між провадженням в СЄС та Конвенцією

A. Питання прийнятності

Стаття 35 Конвенції

«1. Суд може брати справу до розгляду лише після того, як було вичерпано всі національні засоби правового захисту, згідно із загальновизнаними принципами міжнародного права, і впродовж чотирьох місяців від дати постановлення остаточного рішення на національному рівні.

2. Суд не розглядає жодної індивідуальної заяви, поданої згідно зі статтею 34, якщо вона:

...

(b) за своєю суттю є ідентичною до заяви, що вже була розглянута Судом чи була подана на розгляд до іншого міжнародного органу розслідування чи врегулювання, і якщо вона не містить нових фактів у справі.

3. Суд оголошує неприйнятною будь-яку індивідуальну заяву, подану відповідно до статті 34, якщо він вважає:

(a) що ця заява несумісна з положеннями Конвенції або Протоколів до неї, явно необгрунтована або є зловживанням правом на подання заяви; або

...

4. Суд відхиляє будь-яку заяву, яку він вважає неприйнятною згідно з цією статтею. Він може зробити це на будь-якій стадії провадження у справі».

1. Провадження в СЄС та вичерпання національних засобів правового захисту

72. Принципи вичерпання національних засобів правового захисту, як того вимагає пункт 1 статті 35 Конвенції, визначені у *Посібнику щодо критеріїв прийнятності*.

73. Пункт 1 статті 35 Конвенції стосується лише національних засобів правового захисту; він не вимагає вичерпання засобів правового захисту в рамках діяльності міжнародних організацій. Натомість, якщо заявник уже передав справу до іншої процедури міжнародного розслідування чи врегулювання, заяву може бути відхилено відповідно до підпункту (b) § 2 статті 35 Конвенції (у зв’язку з цим див. пункти 75 і наступні нижче). Однак принцип субсидіарності може передбачати вимогу вичерпати національні засоби правового захисту, у контексті яких запитується преюдиційне рішення СЄС (*«“Лаурус Інвест Угорщина КФТ” та інші проти Угорщини» (Laurus Invest Hungary KFT and Others v. Hungary)* (ухв.), § 42, у якій СЄС своїм преюдиційним рішенням надав національним судам вказівки щодо критеріїв, які мають застосовуватися у справі, що знаходиться на розгляді, щодо ймовірного порушення статті 1 Першого протоколу до Конвенції).

74. Крім того, від заявників вимагається вичерпати національні засоби правового захисту, навіть якщо СЄС виніс рішення проти Держави-відповідача в межах процедури розгляду порушення (*«Де К'янтіс проти Італії» (De Ciantis v. Italy)* (ухв.), 2014, §§ 30–33). У цій справі висновок СЄС про порушення не мав на меті розв'язання окремої ситуації і не досягнув такого результату, а тому не мав впливу на права заявника (там само).

2. Відкрите провадження

75. Згідно з підпунктом (b) § 2 статті 35 Конвенції, Суд не може розглядати заяву, за своєю суттю ідентичну до заяви, що вже була подана на розгляд до іншого міжнародного органу розслідування чи врегулювання. Судову практику щодо цього критерію прийнятності детально описано у *Посібнику щодо критеріїв прийнятності*.

76. Досі Суду не було запропоновано розглянути питання того, чи є СЄС «іншим міжнародним органом розслідування чи врегулювання» у значенні підпункту (b) § 2 статті 35 Конвенції. Проте раніше вже було встановлено, що рішення СЄС, яким було встановлено порушення, не звільняло заявника від вичерпання національних засобів правового захисту, адже таке рішення не вплинуло на права заявника, оскільки воно не мало на меті розв'язання окремої ситуації і не досягнув такого результату (*«Де К'янтіс проти Італії» (De Ciantis v. Italy)* (ухв.), 2014, §§ 30–33).

77. У справі *«Карусціотіс проти Португалії» (Karoussiotis v. Portugal)*, 2011, Суд мав визначити, чи можна вважати Європейську комісію, до якої заявник подав заяву щодо тих самих обставин і скарг, іншим міжнародним органом розслідування чи врегулювання. Суд дав негативну відповідь на це запитання, встановивши, що розгляд в Європейській комісії не є подібним ані за своїми процедурними аспектами, ані за потенційними наслідками до подання індивідуальної заяви, передбаченої статтею 34 Конвенції. По-перше, Європейська комісія мала дискреційне право вирішувати, чи відкривати справу про порушення, а після цього — чи передавати справу до СЄС відповідно до статті 258 Договору про функціонування Європейського Союзу (ДФЄС); і по-друге, СЄС не міг присудити індивідуальне відшкодування скаржникам у провадженні про порушення (§§ 59–76; див. також «Шау проти Угорщини» (Shaw v. Hungary), 2011, § 51).

B. Зобов'язання надати обґрунтування відмови в запиті на преюдиційне рішення СЄС[8]

Пункт 1 статті 6 Конвенції

> «1. Кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку ... судом... який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру або встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення...»

78. Згідно зі статтею 267 ДФЄС, якщо питання, що стосується, зокрема, тлумачення Договору або актів інституцій Європейського Союзу, порушується під час провадження в суді Держави-члена, такий суд може, якщо, на його думку, рішення з цього питання є необхідним для того, щоб він міг ухвалити рішення, звернутися до СЄС із клопотанням про ухвалення рішення з цього приводу. Якщо подібне питання порушується у справі, яка розглядається судом Держави-члена, проти рішень якого немає засобів судового захисту відповідно до національного законодавства, цей

[8] Щодо загальних принципів, що стосуються вимоги надати обґрунтування у цивільних справах, див. *Посібник зі статті 6 Конвенції (цивільний аспект)*.

суд зобов'язаний передати справу до СЄС, за винятком певних випадків, визначених СЄС відповідно до т. з. критеріїв «Сілфіт» (Cilfit)[9].

79. Конвенція сама по собі не гарантує права на передачу справи національним судом до СЄС для ухвалення преюдиційного рішення. Проте Суд не виключає можливості того, що відмова національного суду задовольнити клопотання про таку передачу може за певних обставин становити порушення справедливості судового розгляду, зокрема, якщо така відмова виглядає свавільною. Отже, § 1 статті 6 покладає на національні суди обов'язок обґрунтовувати, у світлі застосовного законодавства, усі рішення, в яких вони відмовляються передати преюдиційне питання, особливо якщо застосовне право дозволяє таку відмову лише у виняткових випадках (*«Улленс де Шотен і Резабек проти Бельгії» (Ullens de Schooten and Rezabek v. Belgium)*, 2011, §§ 57 і 60; *«Фергаувен та інші проти Бельгії» (Vergauwen and Others v. Belgium)* (ухв.), 2012; *«Санофі Пастор проти Франції» (Sanofi Pasteur v. France)*, 2020, § 69).

80. На основі цього Суд дійшов висновку, що коли він розглядає скаргу про порушення пункту 1 статті 6 на цій підставі, він має забезпечити, щоб оскаржувана відмова належно супроводжувалася таким обґрунтуванням. Однак Суд підкреслив, що хоча така перевірка повинна бути проведена ретельно, до його повноважень не входить розглядати помилки, які могли бути допущені національними судами при тлумаченні або застосуванні відповідного закону *«Санофі Пастор проти Франції» (Sanofi Pasteur v. France)*, 2020), § 69; *«Репцевірag Советкезет проти Угорщини» (Repcevirág Szövetkezet v. Hungary)*, 2019, § 59).

81. Саме заявник має надати обґрунтування для клопотання (*John v. Germany* (ухв.), 2007; *«Соморйай проти Угорщини» (Somorjai v. Hungary)*, 2018, § 60; *«Блей проти Німеччини» (Bley v. Germany)* (ухв.), 2019). Якщо запит про ухвалення преюдиційного рішення сформульовано недостатньо чітко або викладено лише в загальних або широких термінах, згідно зі статтею 6 Конвенції національним вищим судам дозволяється відхиляти таку скаргу з посиланням на відповідні положення національного законодавства, якщо справа не порушує принципово важливого правового питання (*«Байдар проти Нідерландів» (Baydar v. the Netherlands))*, 2018, § 42).

82. Зобов'язання згідно з частиною 3 статті 267 ДФЄС вимагати преюдиційного рішення від СЄС не є абсолютним. Проте, якщо національні суди, проти рішень яких немає засобів правового захисту згідно з національним законодавством, відмовляються передати до СЄС преюдиційне питання щодо тлумачення права Співтовариства, з яким до них звернулися, вони зобов'язані надати обґрунтування своєї відмови у світлі винятків, передбачені судовою практикою СЄС відповідно до критеріїв «Сілфіт» (*«Соморйай проти Угорщини» (Somorjai v. Hungary)*, 2018, §§ 39–41). Отже, вони повинні надати обґрунтування того, чому визнали запит нерелевантним, чому відповідна норма ЄС вже була інтерпретована Судом Європейського Союзу, або чому правильне застосування права ЄС є настільки очевидним, що не залишає жодних підстав для розумних сумнівів (*«Улленс де Шотен і Резабек проти Бельгії» (Ullens de Schooten and Rezabek v. Belgium)*, 2011, § 56; *«Санофі Пастор проти Франції» (Sanofi Pasteur v. France)*, 2020, § 68).

83. Обґрунтування, наведене в рішенні суду останньої інстанції про відмову в направленні справи до СЄС для надання преюдиційного рішення, повинні оцінюватися в світлі обставин справи та національного провадження в цілому (*«Гаріш проти Німеччини» (Harisch v. Germany)*, 2019, § 42).

84. Так, Суд приймав скорочене обґрунтування, коли апеляційне оскарження по суті саме по собі не мало шансів на успіх, а тому запит про ухвалення преюдиційного рішення не вплинуло б

[9] Рішення Суду від 6 жовтня 1982 року у справі *«СІЛФІТ та інші» (CILFIT and Others)*, 283/81, EU:C:1982:335; див. також рішення Великої Палати СЄС від 6 жовтня 2021 року у справі *«К"онсорціо Італіан Менеджмент" та "Каталанія Мультісервіці"» (Consorzio Italian Management e Catania Multiservizi)*, C-561/19, EU:C:2021:799.

на результат справи (*«Фундація «Матері Сребрениці» та інші проти Нідерландів (Stichting Mothers of Srebrenica and Others v. the Netherlands)* (ухв.), 2013, §§ 173–174; *«Байдар проти Нідерландів» (Baydar v. the Netherlands)»*, 2018, §§ 48–49), наприклад, якщо оскарження не відповідає національним критеріям прийнятності (*«"Астікос Кай Паратерстікос Ойкодомікос Синетайрісмос Аксіоматікон" та Карагіоргос проти Греції» (Astikos Kai Paratheristikos Oikodomikos Synetairismos Axiomatikon and Karagiorgos v. Greece)* (ухв.), 2017 , §§ 46–47). Суд також погоджується з тим, що залежно від конкретного випадку обґрунтування відмови у клопотанні про ухвалення преюдиційного рішення у світлі критеріїв «Сілфіт» може випливати з обґрунтування решти рішення відповідного суду (*«Крікорян проти Франції» (Krikorian v. France)* (ухв.), 2013, §§ 97–99; *«Гаріш проти Німеччини» (Harisch v. Germany)*, 2019, §§ 37–42), або з певних імпліцитних міркувань в рішенні про відмову в задоволенні клопотання (*«Репцевіраг Советкезет проти Угорщини» (Repcevirág Szövetkezet v. Hungary)*, 2019, §§ 57–58).

85. Натомість, Суд встановив порушення пункту 1 статті 6 Конвенції у випадках, коли суд найвищої інстанції не посилався на клопотання заявника про ухвалення преюдиційного рішення або на обґрунтування того, чому саме він вважав, що порушене питання не вимагає передачі до СЄС (*«Дагбі проти Італії» (Dhahbi v. Italy)*, 2014, §§ 32–34; *«Шіпані та інші проти Італії» (Schipani and Others v. Italy)*, 2015, §§ 71–72; *«"Рутар енд Рутар Маркетинг д.о.о." проти Словенії» (Rutar and Rutar Marketing d.o.o. v. Slovenia)*, 2022, § 63), або якщо рішення суду вищої інстанції містить посилання на клопотання компанії-заявника про ухвалення преюдиційного рішення у такому формулюванні: «Без необхідності передачі питання до Суду Європейського Союзу для ухвалення преюдиційного рішення», і було неможливо встановити, чи було розглянуто ці питання у світлі критеріїв «Сілфіт» (*«Санофі Пастор проти Франції» (Sanofi Pasteur v. France)*, 2020, § 78; *«Біо Фармланд Бетрібс С.Р.Л. проти Румунії» (Bio Farmland Betriebs S.R.L. v. Romania)*, 2021, § 55).

C. Оцінювання обґрунтованості тривалості національного провадження після направлення до СЄС для ухвалення преюдиційного рішення

Пункт 1 статті 6 Конвенції

> «1. Кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку ... судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру або встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення...»

86. У *Посібнику зі статті 6 Конвенції (цивільний аспект)* встановлюються принципи оцінювання Судом того, наскільки обґрунтованою є тривалість внутрішнього провадження.

87. При визначенні періоду, який слід використовувати при обчисленні тривалості провадження, оцінюючи строк, який знадобився національним органам влади, провадження для ухвалення преюдиційного рішення СЄС до уваги не береться (*«"Сатакуннан Марккінапорссі Ой" та "Сатамедіа Ой" проти Фінляндії» (Satakunnan Markkinapörssi Oy and Satamedia Oy v. Finland)* [ВП], 2017, § 208; *«Пафітіс та інші проти Греції» (Pafitis and Others v. Greece)*, 1998, § 95; *«Куа Пуарре проти Франції» (Koua Poirrez v. France)*, 2003, § 61). Цей період вираховується із загальної тривалості внутрішнього провадження.

88. Крім того, при оцінюванні обґрунтованості тривалості провадження необхідність подання клопотання до СЄС для ухвалення преюдиційного рішення щодо питань, що стосуються тлумачення законодавства Європейського Союзу, або факт передання справи до Великої Палати

СЄС можуть вказувати на певні юридичні складнощі (*«“Сатакуннан Марккінапорссі Ой” та “Сатамедіа Ой” проти Фінляндії» (Satakunnan Markkinapörssi Oy and Satamedia Oy v. Finland)* [ВП], 2017, § 212). Взаємодія між національними органами влади та Європейською комісією щодо питань, пов’язаних із застосуванням та тлумаченням законодавства ЄС, порушених у справі, якщо немає рішень СЄС, застосовних до предмета спору, також може вказувати на складність справи (*«Верітер проти Франції» (Veriter v. France)*, 2010, § 67).

D. Відмова СЄС дозволити сторонам надати контраргументи на висновок генерального адвоката

Пункт 1 статті 6 Конвенції

> «1. Кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку ... судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов’язків цивільного характеру або встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення...»

89. Регламент СЄС загалом передбачає, що голова СЄС оголошує усну частину провадження закритою після того, як висловить свою думку генеральний адвокат. Однак СЄС може в будь-який час видати розпорядження про повторне відкриття усної частини провадження, зокрема, якщо одна зі сторін після закриття цієї частини провадження представила нові обставини у справі, які мають вирішальний характер для рішення СЄС, або якщо справа має бути вирішена на основі аргументу, який не обговорювався між сторонами чи зацікавленими особами.

90. У справі *«“Кооператіве Продюсентенорганізаті ван де Недерландсе Коккелвіссерей Ю.А.” проти Нідерландів» (Cooperatieve Producentenorganisatie van de Nederlandse Kokkelvisserij U.A. v. the Netherlands)* (ухв.), 2009, Суд застосував презумпцію еквівалентного захисту до преюдиційного провадження в СЄС (див. розділ I.C вище щодо презумпції еквівалентного захисту). У цій справі асоціація-заявник стверджувала, що відмова СЄС дозволити їй надати контраргументи на висновок генерального адвоката СЄС становила порушення її права на справедливий розгляд, гарантованого пунктом 1 статті 6 Конвенції, зокрема права на змагальний судовий розгляд. Суд розглянув, чи супроводжувалося провадження в СЄС гарантіями, що забезпечували захист прав асоціації-заявника, які були б еквівалентними захисту, що надається Конвенцією.

Суд дійшов висновку, що асоціація-заявник не продемонструвала, що її неспроможність надати контраргументи на висновок генерального адвоката призвела до того, що наданий їй захист був «явно недостатнім». Отже, вона не змогла спростувати презумпцію, що в рамках провадження в СЄС було забезпечено захист її прав, еквівалентний тому, який надає Конвенція. Суд зазначив, по-перше, що СЄС розглянув по суті клопотання про повторне відкриття провадження та встановив, що асоціація-заявник не надала жодної точної інформації, яка б вказувала на те, що мало б сенс або вимагалося повторно відкрити процедуру. По-друге, суд, який подав клопотання, міг би подати нове клопотання до СЄС для ухвалення преюдиційного рішення, якби він не зміг постановити рішення у справі на основі першого такого рішення.

E. Визнання важливості судового діалогу між СЄС та національними судами

91. Суд неодноразово підкреслював важливість судового діалогу між національними судами Держав-членів ЄС і СЄС у формі преюдиційних звернень для захисту основоположних прав в

Європейському Союзі (*«“Сатакуннан Марккінапорссі Ой” та “Сатамедіа Ой” проти Фінляндії» (Satakunnan Markkinapörssi Oy and Satamedia Oy v. Finland)*[ВП], 2017, § 150; *«Свідки Єгови проти Фінляндії» (Jehovah’s Witnesses v. Finland)*, 2023, §§ 85–87; *«Виконавчий орган мусульман Бельгії та інші проти Бельгії» (Executief van de Moslims van België and Others v. Belgium)*, 2024 , § 112).

92. У зв’язку з цим у справі *«Тулея проти Польщі» (Tuleya v. Poland)*, 2023, Суд висловив думку, що відкриття дисциплінарного провадження проти судді за те, що він подав клопотання до СЄС для ухвалення преюдиційного рішення, суперечить статті 8 Конвенції. У цій справі йшлося про позбавлення судді імунітету від притягнення до кримінальної відповідальності та відсторонення його від виконання службових обов’язків Дисциплінарною палатою Верховного суду Польщі. Дисциплінарні інспектори ініціювали низку попередніх розслідувань щодо заявника. Один із цих запитів стосувався його клопотання до СЄС для ухвалення преюдиційного рішення щодо сумісності нового польського дисциплінарного режиму із законодавством ЄС. Це розслідування було припинено, і йому не було пред’явлено жодних звинувачень. Суд визнав несуттєвим те, що дисциплінарний інспектор припинив попереднє розслідування та не пред’явив жодного дисциплінарного звинувачення заявнику. На думку Суду, застосування або загроза застосування притягнення до дисциплінарної відповідальності у зв’язку з ухваленням судового рішення має розглядатися як винятковий захід і підлягати обмежувальному тлумаченню з урахуванням принципу незалежності суддів. Суд встановив із посиланням на низку рішень СЄС, що втручання у формі попереднього розслідування в запит на ухвалення преюдиційного рішення суперечить статті 267 ДФЄС. Відповідно, Суд дійшов висновку, що втручання в право заявника на повагу до його приватного життя не «відповідало закону» в контексті статті 8 Конвенції (§§ 434-438).

III. Посилання на норми законодавства Європейського Союзу у практиці Суду

A. Загальні міркування

93. Попри свій специфічний характер як документу з прав людини, Конвенція є міжнародним договором, який слід тлумачити згідно з відповідними нормами і принципами міжнародного публічного права і, зокрема, у світлі Віденської конвенції про право міжнародних договорів від 23 травня 1969 рік. Відповідно до Віденської конвенції Суд повинен встановити звичайне значення термінів у їхньому контексті та в світлі завдань та мети положення, з якого вони взяті. Він повинен враховувати той факт, що контекст цього положення — це договір про ефективний захист прав людини, і Конвенцію слід розуміти в цілому та тлумачити у спосіб, що сприяє внутрішній послідовності та узгодженості між її різними положеннями. Відповідно, Суд ніколи не вважав положення Конвенції єдиною основою для тлумачення закріплених у ній прав і свобод. Натомість він також повинен враховувати усі відповідні норми та принципи міжнародного права, які застосовуються у відносинах між Договірними Сторонами (*«Н. Д. і Н. Т. проти Іспанії» (N.D. and N.T. v. Spain)* [ВП], 2020, § 172).

94. Отже, як і у випадку з іншими міжнародно-правовими документами, Суд включає у свої рішення та ухвали відповідні витяги з нормативно-правових актів Європейського Союзу та судової практики СЄС, навіть якщо вони не є вирішальними, а також коли відповідне провадження було ініційоване проти Держави, що не є членом ЄС (стосовно цього останнього аспекту див., серед інших справ, *«Перінчек проти Швейцарії» (Perinçek v. Switzerland)* [ВП], 2015, §§ 255–257 і 266, щодо наявності або відсутності консенсусу щодо покарання за заперечення геноциду; *«Курбан проти Туреччини» (Kurban v. Turkey)*, 2020, §§ 37–39 і 81, щодо оцінювання кандидатів для державних закупівель; *«Ґудмундур Андрі Астрадссон проти Ісландії»*

(Guðmundur Andri Ástráðsson v. Iceland) [ВП], 2020, §§ 130–139, щодо концепції «суду, встановленого законом» та характеристик незалежності та неупередженості).

Приклади посилань на законодавство ЄС у частині рішення Суду, що стосується застосовного права, включають:

- Договір про Європейський Союз (ДЄС) і Договір про функціонування Європейського Союзу (ДФЄС) (*«Н. Д. і Н. Т. проти Іспанії» (N.D. and N.T. v. Spain)* [ВП], 2020, §§ 41–43);
- Хартія Європейського Союзу про основоположні права (*«Центр правосуддя проти Швеції» (Centrum för rättvisa v. Sweden)* [ВП], 2021, § 92; *«“Біг Бразер Вотч” та інші проти Сполученого Королівства» (Big Brother Watch and Others v. the United Kingdom)* [ВП], 2021, § 202);
- угода про асоціацію між ЄС і третьою країною (*«Сааді проти Італії» (Saadi v. Italy)* [ВП], 2008, § 62);
- нормативні акти (*«X проти Латвії» (X v. Latvia)* [ВП], 2013, § 42; *«Н. Д. і Н. Т. проти Іспанії» (N.D. and N.T. v. Spain)* [ВП], 2020, §§ 45–46; *«Понке проти Естонії» (Pönkä v. Estonia)*, 2016, § 21);
- директиви (*«Ільяс та Ахмед проти Угорщини» (Ilias and Ahmed v. Hungary)* [ВП], 2019, §§ 47–58; *«Центр правосуддя проти Швеції» (Centrum för rättvisa v. Sweden)* [ВП], 2021, §§ 93–97; *«Юрчич проти Хорватії» (Jurčić v. Croatia)*, 2021, §§ 33– 34);
- рамкові рішення ((*«Перінчек проти Швейцарії» (Perinçek v. Switzerland)* [ВП], 2015, §§ 82–86; *«“Джі.Ай.Е.М. С.Р.Л.” та інші проти Італії» (G.I.E.M.S.R.L. and Others v. Italy)* [ВП], 2018, §§ 147–148);
- міжнародні угоди між Європейським Союзом і третіми країнами (*«Ільяс та Ахмед проти Угорщини» (Ilias and Ahmed v. Hungary)* [ВП], 2019, § 59);
- прецедентне право судів Європейського Союзу (*«Ф.Г. проти Швеції» (F.G. v. Sweden)* [ВП], 2016, § 51; *«Міхалаке проти Румунії» (Mihalache v. Romania)* [ВП], 2019, §§ 42–43; *«Юрчич проти Хорватії» (Jurčić v. Croatia)*, 2021, § § 35–41; *«Свідки Єгови проти Фінляндії» (Jehovah’s Witnesses v. Finland)*, 2023, §§ 85–87);
- резолюції Європейського парламенту (*«Н. Д. і Н. Т. проти Іспанії» (N.D. and N.T. v. Spain)* [ВП], 2020, § 52; *«Вавржичка та інші проти Чеської Республіки» (Vavřička and Others v. the Czech Republic)* [ВП], 2021, § 149);
- рекомендації та висновки Ради Європейського Союзу (*«Вавржичка та інші проти Чеської Республіки» (Vavřička and Others v. the Czech Republic)* [ВП], 2021, §§ 148 і 150) або Європейської комісії (*«Ільяс та Ахмед проти Угорщини» (Ilias and Ahmed v. Hungary)* [ВП], 2019, § 60);
- рекомендації та опитування, опубліковані ЄС (*«Курт проти Австрії» (Kurt v. Austria)* [ВП], 2021, §§ 95–98).

95. Суд також неодноразово постановляв, що Конвенцію слід тлумачити у світлі відповідного законодавства Європейського Союзу та, зокрема, зобов’язань Держав-членів (*«Арістімуньйо Мендізабал проти Франції» (Aristimuño Mendizabal v. France)*, 2006, § 69, і прецедентне право, яке там цитується), дотримуючись точки зору, що у законодавстві ЄС надано корисні вказівки (*«Вільхо Ескелінен та інші проти Фінляндії» (Vilho Eskelinen and Others v. Finland)* [ВП], 2007, § 60).

96. Іноді Суд також посилається на законодавство Європейського Союзу, щоб встановити наявність консенсусу на європейському та/або міжнародному рівнях. Приклади:

- наявність або відсутність консенсусу щодо покарання за заперечення геноциду (*«Перінчек проти Швейцарії» (Perinçek v. Switzerland)* [ВП], 2015, §§ 255–257 і 266);
- наявність консенсусу щодо тривалості періодів очікування возз'єднання сім'ї для осіб, які перебувають під додатковим захистом (*«М.А. проти Данії» (M.A. v. Denmark)* [ВП], 2021, §§ 155–159);
- відсутність загальної заборони кримінального переслідування жертв торгівлі людьми (*«В.К.Л. та А.Н. проти Сполученого Королівства» (V.C.L. and A.N. v. the United Kingdom)* 2021, § 158);
- наявність консенсусу щодо важливості ведення архівів засобами масової інформації (*«Гурбейн проти Бельгії» (Hurbain v. Belgium)* [ВП], 2023, § 183).

97. Метою решти цього розділу не є вичерпне викладення всіх справ, у яких Суд посилався на законодавство Європейського Союзу, а скоріше демонстрація застосовного механізму на прикладах, які безпосередньо стосуються питань, що також виникають у законодавстві ЄС, а також за допомогою рішень і ухвал, у яких законодавство ЄС фігурує в міркуваннях Суду.

B. Притулок та імміграція

98. У *Посібнику із судової практики щодо імміграції* визначені принципи щодо всіх питань, які можуть виникнути в контексті Конвенції щодо притулку та імміграції[10].

99. Законодавство Європейського Союзу охоплює велику кількість інструментів, що регулюють питання притулку та імміграції, зокрема Загальноєвропейську систему надання притулку. Виконання та застосування цих інструментів національними органами влади стало предметом розгляду низки справ у Суді.

100. *Пункт 1 статті 5 Конвенції*: оцінюючи те, чи було рішення про затримання шукача притулку прийнято «відповідно до процедури, встановленої законом», Суд постановив, що національні норми, на які посилається це поняття, можуть випливати із законодавчих норм Європейського Союзу (*«Тімотавес проти Бельгії» (Thimothawes v. Belgium)*, 2017, § 70; *«Музамба Ояв проти Бельгії» (Muzamba Oyaw v. Belgium)* (ухв.), 2017, § 35). Тлумачити та застосовувати законодавство ЄС мають національні органи влади. Завдання Суду обмежується перевіркою того, чи тлумачення правових положень, на які посилалися національні органи влади у відповідній справі, не було настільки довільним або явно необґрунтованим, щоб зробити затримання заявника незаконним (*«Музамба Ояв проти Бельгії» (Muzamba Oyaw v. Belgium)* (ухв.), 2017, § 37).

101. Суд також ухвалював рішення у різноманітних справах, пов'язаних із законодавством ЄС, або в яких він посилався на нього, у тому числі з таких питань:

- відсутність юрисдикційного зв'язку з Державою-відповідачем згідно зі статтею 1 Конвенції щодо осіб, які подали заяву на отримання візи в посольстві цієї Держави в країні, яка не є Стороною Конвенції (*«М.Н. та інші проти Бельгії» (M.N. and Others v. Belgium)* (ухв.) [ВП], 2020, §§ 61–73, 93 і 124);
- ризик поводження, що суперечить статті 3 Конвенції, у разі видворення до третьої країни (*«Суфі та Елмі проти Сполученого Королівства» (Sufi and Elmi v. the United Kingdom)*, 2011, §§ 30–34 та 225–226, що стосувалася умов загального насильства в країні, що приймає; *«Дж. К. та інші проти Швеції» (J.K. and Others v. Sweden)* [ВП], 2016, §§ 47–51, 96–98, 100 і 119, що стосувалася, серед іншого, можливості

[10] Див. також Посібник з європейського права з питань надання притулку, кордонів та імміграції (2020), видання Суду та Агентства ЄС з питань основоположних прав), в якому розглядається практика Суду, а також законодавчі норми ЄС і практика СЄС.

внутрішнього переміщення; *«М.М.Р. проти Нідерландів» (M.M.R. v. the Netherlands)* (ухв.) 2016, § 31, щодо ризику сексуального насильства; *«Хасанов і Рахманов проти Росії» (Khasanov and Rakhmanov v. Russia)* [ВП], 2022, §§ 58, 122 і 125–126, щодо заявників, які належать до етнічної меншини в країні, що приймає);

- нелюдський і такий, що принижує гідність, характер адміністративного затримання неповнолітніх іноземців, який слід оцінювати з огляду на три чинники: вік дітей, чи відповідали приміщення їхнім особливим потребам, а також тривалість їхнього утримання (*«Попов проти Франції» (Popov v. France)*, 2012, §§ 59 і 141; *«Р.М. та інші проти Франції» (R.M. and Others v. France)*, 2016, § 71; *«Мустагі проти Франції» (Moustahi v. France)*, 2020, §§ 29 та 132; *«М.Д. та А.Д. проти Франції» (M.D. and A.D. v. France)*, 2021, §§ 48–50 та 64);
- принизливий характер поводження з шукачами притулку, які протягом кількох місяців живуть на вулиці без жодних засобів до існування через адміністративні затримки, які перешкоджають їм отримати доступ до умов приймання, передбачених законом (*«М.С.С. проти Бельгії та Греції» (M.S.S. v. Belgium and Greece)* [ВП], 2011, §§ 250–251; *«Н.Х. та інші проти Франції» (N.H. and Others v. France)*, 2020, §§ 92–100 і 161–162);
- криміналізація гомосексуальних стосунків у країні походження, що само по собі не перешкоджає депортації гомосексуальної особи до цієї країни для цілей статті 3 Конвенції (*«Б і К проти Швейцарії» (B and C v. Switzerland)*, 2020, §§ 35 та 59);
- зв'язок між нормами Конвенції, законодавством ЄС і Женевською конвенцією 1951 року щодо статусу біженців, в частині різниці між юридичним та фактичним статусом біженця (*«К.І. проти Франції» (K.I. v. France)*, 2021, §§ 71–79, 122–123, 130 і 142; *«Р проти Франції» (R v. France)*, 2022, §§ 111–112);
- порушення статей 3 і 13 Конвенції у зв'язку з відмовою органів влади прийняти заяви заявників про надання притулку та їхнє видворення до Білорусі, звідки вони ризикували бути поверненими до Росії (*«М.А. та інші проти Литви» (M.A. and Others v. Lithuania)*, 2018, § § 56–60 і 70);
- визначення як фактичного «позбавлення волі» для цілей пункту 1 статті 5 Конвенції перебування в транзитній зоні, розташованій на сухопутному кордоні між Державою-членом ЄС і третьою країною, де шукачі притулку повинні були залишитися до розгляду допустимості їхніх запитів про надання притулку (*«Іліас та Ахмед проти Угорщини» (Ilias and Ahmed v. Hungary)* [ВП], 2019, §§ 47–60, 132–134, 141, 143, 152–153 і 237; див. також, і навпаки, *«Р.Р. та інші проти Угорщини» (R.R. and Others v. Hungary)*, 2021, §§ 26–28, 49 і 58);
- законність згідно з пунктом 1 статті 5 Конвенції затримання громадянина Росії з метою його екстрадиції до країни його походження попри те, що йому було надано статус біженця в іншій Державі-члені Європейського Союзу (*«Шіксаітов проти Словаччини» (Shiksaitov v. Slovakia)*, 2020, §§ 41, 71 і 81);
- відмова у видачі дозволу на проживання протягом понад 14 років громадянину Європейського Союзу, який законно проживав на території Держави-члена ЄС, відмінної від Держави, чиє громадянство він мав (*«Арістімуньйо Мендізабал проти Франції» (Aristimuño Mendizabal v. France)*, 2006, §§ 29–35, 67–69 і 74–79);
- відсутність європейського консенсусу та сумісність зі статтею 8 (право на повагу до сімейного життя) запровадження періоду очікування для возз'єднання сім'ї для осіб, які користуються додатковим захистом (*«М.А. проти Данії» (M.A. v. Denmark)* [ВП], 2021, §§ 42–62, § § 153–160);
- позитивні зобов'язання, що випливають зі статті 8 Конвенції (право на повагу до приватного життя) щодо неповнолітнього шукача притулку без супроводу, якого помістили до приймальника-розподільника для дорослих і не надали навіть

мінімальних процедурних гарантій в процесі оцінки його віку (*«Дарбое та Камара проти Італії» (Darboe and Camara v. Italy)*, 2022, §§ 75–94, 126, 133–141, 143, 155);

- відмова задовольнити прохання про возз'єднання сім'ї на тій підставі, що спонсор не мав достатніх ресурсів, щоб забезпечити себе та членів своєї сім'ї (*«Дабо проти Швеції» (Dabo v. Sweden)*, 2024, §§ 50–60, 102, 104);
- видворення шукачів притулку на зовнішніх кордонах Європейського Союзу без індивідуального розгляду їхніх заяв або перешкоджання їм подати заяву про надання притулку, що потенційно становить колективне видворення, заборонене статтею 4 Протоколу № 4 (*«Хірсі Джамаа та інші проти Італії» (Hirsi Jamaa and Others v. Italy)* [ВП], 2012, §§ 28–32 і 135; *«Н.Д. та Н.Т. проти Іспанії» (N.D. and N.T. v. Spain)* [ВП], 2020, §§ 41–52, 177 та 182–184; *«М.К. та інші проти Польщі» (M.K. and Others v. Poland)*, 2020, §§ 78–91 та 180–182; *«Д.А. та інші проти Польщі» (D.A. and Others v. Poland)*, 2021, §§ 65–67; *«Шагзад проти Угорщини» (Shahzad v. Hungary)*, 2021, §§ 21–26 та 49; *«М.Г. та інші проти Хорватії» (M.H. and Others v. Croatia)*, 2021, §§ 85–88, 136, 184, 197, 200, 254 та 327; *«С.С. та інші проти Угорщини» (S.S. and Others v. Hungary)*, 2023, §§ 23–28, 51);
- процесуальні гарантії, яких слід дотримуватися згідно зі статтею 1 Протоколу № 7 стосовно видворення іноземців, особливо стосовно права бути поінформованим про причини видворення та мати доступ до документів у справі (*«Мухаммад і Мухаммад проти Румунії» (Muhammad and Muhammad v. Romania)* [ВП], 2020, §§ 71–73 і 148);
- законність затримання мігрантів у гарячій точці Лампедузи згідно з пунктом 1 статті 5 Конвенції та законність згідно зі статтею 4 Протоколу № 4 до Конвенції виданих національними органами влади розпоряджень про відмову у в'їзді та видворення (*«Дж.А. та інші проти Італії» (J.A. and Others v. Italy)*, 2023, §§ 28–37).

C. Справедливий суд та ефективний засіб правового захисту[11]

Стаття 6

«1. «Кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру або встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення. Судове рішення проголошується публічно, але преса і публіка можуть бути не допущені в зал засідань протягом усього судового розгляду або його частини в інтересах моралі, громадського порядку чи національної безпеки в демократичному суспільстві, якщо того вимагають інтереси неповнолітніх або захист приватного життя сторін, або — тією мірою, що визнана судом суворо необхідною, — коли за особливих обставин публічність розгляду може зашкодити інтересам правосуддя.

2. Кожен, кого обвинувачено у вчиненні кримінального правопорушення, вважається невинуватим доти, доки його вину не буде доведено в законному порядку.

3. Кожний обвинувачений у вчиненні кримінального правопорушення має щонайменше такі права:

(a) бути негайно і детально поінформованим зрозумілою для нього мовою про характер і причини обвинувачення, висунутого проти нього;

(b) мати час і можливості, необхідні для підготовки свого захисту;

[11] Відповідні загальні принципи див. у *Посібнику зі статті 6 Конвенції (цивільний аспект)*, *Посібнику зі статті 6 Конвенції (кримінальний аспект)* та *Посібнику зі статті 13 Конвенції* .

(c) захищати себе особисто чи використовувати юридичну допомогу захисника, вибраного на власний розсуд, або — за браком достатніх коштів для оплати юридичної допомоги захисника — одержувати таку допомогу безоплатно, коли цього вимагають інтереси правосуддя;

(d) допитувати свідків обвинувачення або вимагати, щоб їх допитали, а також вимагати виклику й допиту свідків захисту на тих самих умовах, що й свідків обвинувачення;

(e) якщо він не розуміє мови, яка використовується в суді, або не розмовляє нею, — одержувати безоплатну допомогу перекладача.

Стаття 13

«Кожен, чиї права та свободи, визнані в цій Конвенції, було порушено, має право на ефективний засіб правового захисту в національному органі, навіть якщо таке порушення було вчинене особами, які здійснювали свої офіційні повноваження».

1. Обсяг застосування статті 6 Конвенції

102. Досліджуючи можливість розробки власної судової практики та загалом розширення обсягу застосування пункту 1 статті 6 Конвенції на спори за участю державних службовців (*Vilho Eskelinen and Others v. Finland* [ВП], 2007, §§ 29–30 і 60) та на тимчасові заходи (*«Мікаллеф проти Мальти» (Micallef v. Malta)*[ВП], 2009, § 32, 78), Суд послався на обсяг застосування статті 47 Хартії Європейського Союзу про основоположні права (право на ефективний засіб правового захисту та на справедливий судовий розгляд) і на відповідну практику СЄС.

103. У справі *«Пості та Рагко проти Фінляндії» (Posti and Rahko v. Finland)*, 2002, Суд зазначив, що його позиція щодо застосування статті 6 Конвенції щодо доступу до суду для оскарження обмежень на рибальство, встановлених міністерським указом, була подібною до позиції, прийнятої в законодавчих нормах ЄС (§ 54).

104. У справах, що стосуються законодавства Європейського Союзу, Суд також ще раз наголосив, що стаття 6 Конвенції не застосовується до визначення податку (*«"Емеса Шугар Н.В." проти Нідерландів» (Emesa Sugar N.V. v. the Netherlands)* (ухв.), 2005, щодо спрощеного судового провадження стосовно митних зборів і податків; *«Йовітоні та інші проти Румунії» (Ioviţoni and Others v. Romania)* (ухв.), 2012, § 55, щодо встановлення податку на забруднення).

2. Право на доступ до суду[12]

105. У справі *«Компанія "Ґерен Автомобіль" проти 15 Держав-членів Європейського Союзу» (Société Guérin Automobiles v. the 15 States of the European Union)* (ухв.), 2000, компанія-заявник скаржилася на те, що листи, які вона отримала від Європейської комісії щодо скарги, яку вона подала, не містили жодних подробиць щодо засобів правового захисту, строків, процедури розрахування строків або судів, де провадження може бути відкрите, в результаті чого позови, подані компанією-заявником у судах Європейського Союзу, були визнані неприйнятними через завершення строку для оскарження. Суд не вважав за потрібне постановлювати рішення щодо сумісності заяви з Конвенцією за персональною юрисдикцією (*ratione personae*), оскільки вона в будь-якому випадку була несумісною за предметною юрисдикцією (*ratione materiae*). Суд встановив, що статті 6 і 13 Конвенції не включають право бути поінформованим про доступні засоби правового захисту та часові обмеження для порушення провадження шляхом отримання відповідної інформації щодо актів, які можна оскаржити.

[12] Див. також Посібник з європейського права з питань доступу до правосуддя (2016), видання Суду та Агентства ЄС з питань основоположних прав), в якому розглядається практика Суду, а також законодавчі норми ЄС і практика СЄС.

106. Суд також посилався на законодавство Європейського Союзу в таких справах, які порушували питання щодо права на доступ до суду:

- *«Аль-Дулімі та "Монтана Менеджмент Інк." проти Швейцарії» (Al-Dulimi and Montana Management Inc. v. Switzerland)* [ВП], 2016, §§ 59–65, 148 і 152–153: доступ до суду, щоб оскаржити конфіскацію активів заявників у режимі економічних санкцій ООН;
- *«Арлевін проти Швеції» (Arlewin v. Sweden)* 2016, §§ 35–39 і 61–63: юрисдикція Держави-відповідача для розгляду позову про наклеп у світлі Регламенту Ради (ЄС) № 44/2001 від 22 грудня 2000 року про юрисдикцію, визнання та виконання судових рішень у цивільних та комерційних справах (Регламент «Брюссель I»);
- *«"Геракл С.А. Дженерал Семент Кампані" проти Греції» (Heracles S.A. General Cement Company v. Greece)* (ухв.), 2016, §§ 35–41, §§ 67–70: вимога до компанії-заявника повернути частину державної допомоги, яку Європейська Комісія визнала несумісною із законодавством ЄС;
- *«Наїт-Ліман проти Швейцарії» (Naït-Liman v. Switzerland)* [ВП], 2018, §§ 91–93 і 207: відсутність універсальної юрисдикції цивільних судів щодо актів катування;
- *«"Конкуррентен.но АС" проти Норвегії» (Konkurrenten.no AS v. Norway)* (ухв.), 2019, §§ 43 і 45: відповідальність Держави за ймовірну відмову СЄС в доступі до суду Державам-членам Європейської асоціації вільної торгівлі;
- *«Ґженда проти Польщі» (Grzęda v. Poland)* [ВП], 2022, §§ 145–167, 277, 307, 318, 322–323 і 348: нездійснення судового перегляду дострокового припинення повноважень чинного судді як члена Національної ради юстиції після законодавчої реформи.

3. Справедливість судового розгляду

107. Суд неодноразово посилався на законодавство Європейського Союзу у справах щодо справедливості провадження.

Далі наведено кілька прикладів справ, у яких Суд посилався на законодавство ЄС або знаходив у ньому аргументи на підтримку:

- провадження, ініційовані заявниками, які володіли цінними паперами, випущеними банківським і страховим конгломератом, що оскаржували законність експропріації цих активів Державою-відповідачем у контексті заходів щодо подолання фінансової кризи 2008 року (*«Адорізіо та інші проти Нідерландів» (Adorisio and Others v. the Netherlands)*) (ухв.), 2015, §§ 38–44);
- Європейська процедура розгляду справ з невеликою ціною позову — у справі про відмову національних судів провести публічне слухання у цивільній справі (*«Понке проти Естонії» (Pönkä v. Estonia)*, 2016, §§ 21, 30 і 37);
- провадження, які, як стверджувалося, були несправедливими через використання показань з чужих слів (*«"СА-Капітал Ой" проти Фінляндії» (SA-Capital Oy v. Finland)*, 2019, §§ 86 і 93);
- використання критерію безперервності господарської діяльності компанії у справі щодо рішення у цивільному провадженні проти компанії-заявника за антиконкурентні дії, пов'язані з компанією, правонаступником якої вона була (*«"Каррефур Франція" проти Франції» (Carrefour France v. France)* (ухв.), 2019, §§ 23–25 і 50);
- призначення суддів і незалежність судової влади — у справах, у яких розглядалося поняття «суду, встановленого законом» (у кримінальній справі *«Ґудмундур Андрі Астрадссон проти Ісландії» (Guðmundur Andri Ástráðsson v. Iceland)* [ВП], 2020, §§ 130–139 і 239; *«Ходжай проти Албанії» (Xhoxhaj v. Albania)*, 2021, §§ 222–229, 298 та 313; *«Компанія "Ксеро Флор в Польсце сп. з о.о." проти Польщі» (Xero Flor w Polsce sp. z o.o. v. Poland)*, 2021, §§ 134–151, 231 та 284; *«Речковіч проти Польщі» (Reczkowicz v. Poland)*,

2021, §§ 149–174, 245-246, 250–256, 264 та 268; *«Долінська-Фіцек та Озімек проти Польщі» (Dolińska - Ficek and Ozimek v. Poland)*, 2021, §§ 178–208, 283–284, 301–307, 320, 324–328, 335 та 342; *«"Адванс Фарма сп. з о.о." проти Польщі» (Advance Pharma sp. z o.o v. Poland)*, 2022, §§ 192–222, 306-307, 314–317, 326–331 та 338 — у цивільних справах); *«Ющишин проти Польщі» (Juszczyszyn v. Poland)*, 2022, §§ 117–129, 195, 203, 328-331, 335; *«Валенса проти Польщі» (Wałęsa v. Poland)*, 2023, §§ 79, 83, 87, 89-90, 95-99, 122–129, 180);

- звіти Європейської Комісії про боротьбу з корупцією та про механізм співпраці та перевірки стосовно Румунії — у справі щодо права на доступ до суду в контексті дострокового припинення повноважень головного прокурора Національного антикорупційного управління (*«Кевесі проти Румунії» (Kövesi v. Romania)*, 2020, §§ 85–88 і 156);
- неупередженість суду та право на презумпцію невинуватості заявника, якого визнали винним у вчиненні злочину тим же судовим органом, що раніше засудив його спільників на підставі їхніх угод про визнання винуватості (*«Муча проти Словаччини» (Mucha v. Slovakia)*, 2021, §§ 30–36, 58 і 61).

108. У справі *«Спасов проти Румунії (Spasov v. Romania)*, 2022, заявника було визнано винним у незаконному вилові риби у виключній економічній зоні Румунії в Чорному морі, що регулюється низкою норм ЄС — т.з. Спільною рибною політикою. Заявник стверджував, що визнання його винним суперечило цим нормам законодавства ЄС і, отже, становило порушення пункту 1 статті 6 Конвенції та статті 1 Першого протоколу до Конвенції. Суд встановив, що Європейська комісія чітко вказала органам влади Румунії на те, що провадження проти заявника суперечило законодавству ЄС, задовго до того, як апеляційний суд ухвалив остаточне рішення у його справі (§ 95). Невиконання Румунією своїх зобов'язань згідно зі Спільною рибною політикою також стало предметом провадження щодо порушення стосовно інциденту за участю заявника та інших подібних інцидентів (§ 96). Суд постановив, що, визнавши заявника винним, апеляційний суд допустив явну помилку в застосуванні права, оскільки заявник став жертвою «відмови у правосудді», що становило порушення пункту 1 статті 6 Конвенції (§§ 97– 99).

4. Права на захист

109. Так, Суд посилався на законодавство Європейського Союзу в таких справах, які порушували питання щодо прав на захист:

- *«Мефта та інші проти Франції» (Meftah and Others v. France)* [ВП], 2002, §§ 32 і 45: відсутність можливості надати усні показання під час слухань в Касаційному суді, як особисто, так і через адвоката;
- *«Ібрагім та інші проти Сполученого Королівства» (Ibrahim and Others v. the United Kingdom)* [ВП], 2016, §§ 203–215, 259, 261, 264 і 271: затримка у доступі до адвоката під час допиту в поліції через винятково серйозну та неминучу загрозу громадській безпеці;
- *«Візґірда проти Словенії (Vizgirda v. Slovenia)*, 2018, §§ 51–61, 82, 84 і 86: відсутність усного перекладу під час кримінального провадження та відсутність перекладу документів на мову, якою обвинувачений володів на достатньому рівні;
- *«Коррейя де Матос проти Португалії» (Correia de Matos v. Portugal)* [ВП], 2018, §§ 76–80, 126, 130 і 136: неможливість для адвоката представляти свої інтереси в кримінальному провадженні проти себе.

D. Приватне та сімейне життя й захист кореспонденції[13]

Стаття 8

«1. Кожен має право на повагу до свого приватного та сімейного життя, до свого житла та кореспонденції.

2. Органи державної влади не можуть втручатись у здійснення цього права, за винятком випадків, коли втручання здійснюється згідно із законом і є необхідним у демократичному суспільстві в інтересах національної та громадської безпеки чи економічного добробуту країни, для запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб».

1. Приватне життя та захист даних

110. Суд посилався на законодавство Європейського Союзу, ухвалюючи рішення щодо таких питань, що стосуються поваги до приватного життя та захисту даних:

- зміна письмової форми прізвища заявниці в її паспорті (*«Ментзен проти Латвії» (Mentzen v. Latvia)* (ухв.), 2004);
- моніторинг телефонних розмов члена Європейського парламенту, проти якого було порушено кілька кримінальних проваджень, незважаючи на його депутатську недоторканність (*«Маркіані проти Франції» (Marchiani v. France)* (ухв.), 2008);
- неможливість доступу або безпечного виправлення персональних даних у Шенгенській інформаційній системі (*«Далеа проти Франції» (Dalea v. France)* (ухв.), 2010);
- відсутність достатніх та ефективних гарантій проти свавілля щодо системи таємного перехоплення розмов за допомогою мобільного телефонного зв'язку (*«Роман Захаров проти Росії» (Roman Zakharov v. Russia)* [ВП], 2015, §§ 145–147, 269);
- моніторинг використання Інтернету працівником на робочому місці та використання зібраних даних як підстави для звільнення (*«Барбулеску проти Румунії (Bărbulescu v. Romania)* [ВП], 2017, §§ 44–51);
- відмова надати дозвіл на розгляд позову про наклеп до компанії, зареєстрованої за кордоном, на тій підставі, що ймовірна шкода репутації заявника не була реальною та суттєвою (*«Таміз проти Сполученого Королівства» (Tamiz v. the United Kingdom)* (ухв.), 2017, §§ 54–55 і 84);
- вимога до елітних спортсменів надавати завчасну інформацію про своє місцеперебування для цілей вибіркового тестування на наркотики (*«Національна федерація асоціацій і спілок спортсменів та інші проти Франції» (National Federation of Sportspersons' Associations and Unions (FNASS) and Others v. France)*, 2018, §§ 55–56 і 182);
- збір поліцією інформації, пов'язаної з динамічною IP-адресою, яку використовує заявник, без відповідного судового розпорядження (*«Бенедік проти Словенії» (Benedik v. Slovenia)*, 2018, §§ 53–62, 95 і 107);

[13] Відповідні загальні принципи див. у *Посібнику зі статті 8 Конвенції* та *Посібник із судової практики щодо захисту даних*. Див. також Посібник з європейського права з питань доступу до правосуддя (2018), видання Суду та Агентства ЄС з питань основоположних прав), в якому розглядається практика Суду, а також законодавчі норми ЄС і практика СЄС.

- відмова національних судів наказати ЗМІ анонімізувати старі статті в Інтернеті про судимості заявників (*«М.Л. та В.В. проти Німеччини» (M.L. and W.W. v. Germany)*, 2018, §§ 57–63 і 97);
- звільнення працівників, за якими їхній роботодавець вів відеоспостереження на території компанії (*«Лопез Рібалда та інші проти Іспанії» (López Ribalda and Others v. Spain)* [ВП], 2019, §§ 63–66);
- юридичне зобов'язання постачальників телекомунікаційних послуг зберігати персональні дані всіх своїх клієнтів, навіть якщо такі дані не були необхідними для цілей виставлення рахунків або з інших договірних причин, а також доступ до цих даних державними органами за певних умов (*«Брегер проти Німеччини» (Breyer v. Germany)*), 2020, §§ 46–55 і 93–94);
- масове перехоплення комунікацій і обмін розвідданими в контексті режиму таємного стеження (*«Центр правосуддя проти Швеції» (Centrum för rättvisa v. Sweden)* [ВП], 2021, §§ 92–130; *«"Біг Бразер Вотч" та інші проти Сполученого Королівства» (Big Brother Watch and Others v. the United Kingdom)* [ВП], 2021, §§ 202–241; див. також *«Екімджиєв та інші проти Болгарії» (Ekimdzhiev and Others v. Bulgaria)*, 2022, §§ 230–245 і 419, зокрема щодо збереження даних комунікацій та доступу до них);
- обов'язок надати відбитки пальців під час подання заяви на отримання паспорту з подальшим їхнім зберіганням на мікрочипі паспорта (*«Віллемс проти Нідерландів» (Willems v. the Netherlands)* (ухв.), 2021, §§ 16–17 і 26–36).
- зобов'язання розслідувати заяви про сексуальні домагання на робочому місці (*«К проти Румунії» (C v. Romania)*, 2022, §§ 45–46 і 71);
- збір даних про статеве життя потенційного донора крові на основі припущень та надмірний період зберігання даних державним органом (*«Дрелон проти Франції» (Drelon v. France)*, 2022, §§ 30–36, 47–55);
- рішення, яке забороняє релігійній громаді Свідків Єгови збирати та обробляти персональні дані, проповідуючи «від дверей до дверей», без згоди суб'єкта даних (*Свідки Єгови проти Фінляндії» (Jehovah's Witnesses v. Finland)*, 2023, §§ 39–41, §§ 85–87);
- публікація ідентифікаційних даних заявника на порталі вебсайту податкового органу на підставі невиконання його податкових зобов'язань (*«Л.Б. проти Угорщини» (L.B. v. Hungary)*[ВП], 2023, §§ 44–53);
- зобов'язання заявника анонімізувати архівовану онлайн-версію статті (*«Гурбейн проти Бельгії» (Hurbain v. Belgium)* [ВП], 2023, § 183);
- загальне та невибіркове збереження телекомунікаційних даних в контексті кримінального провадження проти судді (*«Шкоберне проти Словенії» (Škoberne v. Slovenia)*, 2024, §§ 69–88, 133, 140–144).

2. Сімейне життя

111. У справі *«Шальк і Копф проти Австрії» (Schalk and Kopf v. Austria)*, 2010, яка стосувалася неможливості для одностатевих пар одружитися, Суд послався, серед іншого, на законодавство Європейського Союзу, визнаючи, що відносини між заявниками, одностатевою парою-співмешканцями, які перебувають у фактичному партнерстві, підпадає під поняття «сімейного життя», так само, як стосунки різностатевої пари в тій самій ситуації (§§ 24–26 і 93–94).

E. Свобода вираження поглядів[14]

Стаття 10

«1. Кожен має право на свободу вираження поглядів. Це право включає свободу дотримуватися своїх поглядів, одержувати та передавати інформацію та ідеї без втручання органів державної влади та незалежно від кордонів. Ця стаття не перешкоджає державам вимагати ліцензування діяльності радіомовних, телевізійних або кінематографічних підприємств.

2. Здійснення цих свобод, оскільки воно пов'язане з обов'язками та відповідальністю, може підлягати таким формальностям, умовам, обмеженням або санкціям, що встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадської безпеки, для запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я чи моралі, для захисту репутації чи прав інших осіб, для запобігання розголошенню конфіденційної інформації або для підтримання авторитету і безсторонності суду».

112. Суд посилався на законодавство Європейського Союзу та прецедентне право СЄС або знаходив у них аргументи на підтримку в таких справах щодо свободи вираження поглядів:

- *«П'єрмон проти Франції» (Piermont v. France)*, 1995: захід, шляхом застосування якого заявницю, членкиню Європейського парламенту, було вислано з Французької Полінезії та накладено на неї заборону повторно в'їжджати на цю територію, а також захід, що забороняє їй в'їзд до Нової Каледонії, через висловлювання, зроблені під час демонстрації (§§ 31–35);
- *«Перінчек проти Швейцарії» (Perinçek v. Switzerland)* [ВП], 2015: заходи щодо боротьби з певними формами та проявами расизму та ксенофобії, у контексті справи щодо встановлення вини заявника у вчиненні кримінального правопорушення за відмову від правової кваліфікації звірств, скоєних Османською імперією проти вірменського народу, як «геноциду» (§§ 82–90, 255 і 266);
- *«"Делфі АС" проти Естонії (Delfi AS v. Estonia)»* [ВП], 2015: свобода поширювати інформацію в контексті присудження відшкодування збитків проти онлайн-порталу новин за образливі коментарі, розміщені на його сайті анонімними третіми особами (§§ 50–57, 128 і 147).);
- *«Мадяр Гельсінкі Бізотцаг проти Угорщини» (Magyar Helsinki Bizottság v. Hungary)* [ВП], 2016: свобода отримувати інформацію в контексті відмови органів влади розкрити неурядовій організації імена та кількість призначених судом адвокатів (§§ 55–59 і 144);
- *«"Сатакуннан Марккінапорссі Ой" та "Сатамедіа Ой" проти Фінляндії» (Satakunnan Markkinapörssi Oy and Satamedia Oy v. Finland* [ВП], 2017: свобода розповсюдження інформації в контексті ухвали суду, яка забороняє масову публікацію податкової інформації медіакомпаніями (§§ 55–79, 133, 149–151, 158–159, 188, 193, 197 і 212);
- *«Бьянкарді проти Італії» (Biancardi v. Italy)*, 2021: рішення у цивільному провадженні проти редактора газети за відмову видалити вказівку на статтю про кримінальну справу проти приватної особи, до якої можна було легко отримати доступ, ввівши ім'я особи в пошуковій системі в Інтернеті (§§ 18–29, 53 і 67);
- *«Галє проти Люксембургу» (Halet v. Luxembourg)* [ВП], 2023: кримінальне покарання у вигляді штрафу, накладене на заявника за розголошення ЗМІ конфіденційних

[14] Відповідні загальні принципи див. у *Посібнику зі статті 10 Конвенції*.

документів його роботодавця в приватному секторі щодо податкової практики кількох транснаціональних компаній (§§ 58, 99, 101, 106).

F. Свобода зібрань та об'єднання

Стаття 11

«1. Кожен має право на свободу мирних зібрань і свободу об'єднання з іншими особами, включаючи право створювати профспілки та вступати до них для захисту своїх інтересів.

2. Здійснення цих прав не підлягає жодним обмеженням, за винятком тих, що встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах національної або громадської безпеки, для запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб. Ця стаття не перешкоджає запровадженню законних обмежень на здійснення цих прав особами, що входять до складу збройних сил, поліції або адміністративних органів держави».

113. У *Посібнику зі статті 11 Конвенції* детально розглянуті застосовні принципи щодо свободи зібрань та об'єднань, яка гарантується Конвенцією. Суд посилався на законодавство ЄС та прецедентне право СЄС або знаходив у них аргументи на підтримку в таких справах щодо свободи зібрань і об'єднання:

- щодо встановленої законом заборони на фінансування французької політичної партії політичною партією, заснованою в іншій Державі-члені ЄС (*«Баскська націоналістична партія — регіональна організація «Іпарральде» проти Франції» (Parti nationaliste basque – Organisation régionale d'Iparralde v. France)*, 2007, §§ 31 і 48);
- щодо функціонування внутрішнього ринку та вільного руху товарів між Державами-членами — у цьому випадку після блокування магістральних доріг фермерами (*«Кудревічус та інші проти Литви» (Kudrevičius and Others v. Lithuania)* [ВП], 2015, §§ 71–77): Суд постановив, що до його завдань не входить визначати, чи можна вважати заходи, вжиті владою Литви, виправданими у світлі прецедентного права СЄС, зазначивши, що роль останнього полягала у встановленні того, чи виконали Держави-члени ЄС свій обов'язок забезпечувати вільний рух товарів, тоді як завданням Суду в цій справі було визначити, чи мало місце порушення права заявників на свободу зібрань за обставин справи (§ 184);
- щодо права державних службовців створювати профспілки та права вести перемовини й укладати колективні договори (*«Демір і Байкара проти Туреччини» (Demir and Baykara v. Turkey)* [ВП], 2008, §§ 47, 51, 80, 105 і 150);
- щодо незаконного характеру бойкоту, який мав на меті змусити іноземну компанію підписати колективний договір, що порушує свободу заснування, гарантовану в Європейській економічній зоні (*Норвезька конфедерація профспілок (LO) і Норвезька профспілка працівників транспорту (NTF) проти Норвегії» (Norwegian Confederation of Trade Unions (LO) and Norwegian Transport Workers' Union (NTF) v. Norway)*, 2021, §§ 67–69);
- щодо застосування законодавчих норм про іноземне фінансування до неурядових організацій та їхніх керівників, що призвело до накладення штрафів, обмеження їхньої діяльності та навіть розпуску організацій (*«"Екозахист" та інші проти Росії» (Ecodefence and Others v. Russia)*, 2022, §§ 46– 47, 132 і 166);
- щодо кваліфікації ХАМАС як терористичної організації (*«"Інтернаціонале Гуманітере Хільфсорганізацйон Е. Ф." проти Німеччини» (Internationale Humanitäre Hilfsorganisation e. v. v. Germany)*, 2023, §§ 39–41, 86, 92).

G. Принцип рівності та заборона дискримінації[15]

Стаття 14

«Користування правами та свободами, визнаними в цій Конвенції, має бути забезпечене без дискримінації за будь-якою ознакою — статі, раси, кольору шкіри, мови, релігії, політичних чи інших переконань, національного чи соціального походження, належності до національних меншин, майнового стану, народження, або за іншою ознакою».

Стаття 1 Протоколу № 12 до Конвенції

«1. Здійснення будь-якого передбаченого законом права забезпечується без дискримінації за будь-якою ознакою, наприклад за ознакою статі, раси, кольору шкіри, мови, релігії, політичних чи інших переконань, національного чи соціального походження, належності до національної меншини, майнового стану, народження або за іншою ознакою.

2. Ніхто не може бути дискримінований будь-яким органом державної влади за будь-якою ознакою, наприклад за тими, які зазначено в пункті 1».

114. Справа *«Стек та інші проти Сполученого Королівства» (Stec and Others v. the United Kingdom)* [ВП], 2006, стосувалася диференціації між чоловіками та жінками у контексті права на отримання допомоги по соціальному забезпеченню після травми на виробництві. Заяви були подані до Суду після того, як СЄС ухвалив преюдиційне рішення з цього питання згідно з клопотанням національних судів. СЄС дійшов висновку, що відповідні норми національного законодавства не суперечать Директиві про рівне ставлення до чоловіків і жінок у сфері соціального забезпечення. Попри те, що питання, яке Суд мав розглянути згідно зі статтею 14 Конвенції, відрізнялося від того, яке розглядав СЄС, Суд наголосив, що слід приділити особливу увагу висновку СЄС, у якому наведено переконливі аргументи (§ 58). Суд зрештою встановив, що порушення статті 14 Конвенції у поєднанні зі статтею 1 Першого протоколу до Конвенції не було (з аналогічного приводу див. також *«Волкер проти Сполученого Королівства» (Walker v. the United Kingdom)*, 2006; *«Барроу проти Сполученого Королівства» (Barrow v. the United Kingdom)*, 2006).

115. У справах *«Напотнік проти Румунії» (Napotnik v. Romania)*, 2020, та *«Юрчич проти Хорватії» (Jurčić v. Croatia)*, 2021, розглядалося питання, чи становили заходи, вжиті щодо заявників, пряму дискримінацію за ознакою статі (у цьому разі через факт їхньої вагітності). У першому випадку заявницю — дипломатку, відряджену за кордон — було відкликано одразу після оголошення про її другу вагітність, а у другому випадку заявниці було відмовлено у наданні статусу застрахованого працівника та відповідному соціальному пакеті після того, як її працевлаштування було визнано фіктивним у зв'язку з її вагітністю.

Суд посилався у своїй аргументації на законодавство Європейського Союзу, зокрема на відповідну практику СЄС. Як і СЄС, він вважав, що різниця у поводженні на підставі вагітності, якщо вона не буде виправданою, становить пряму дискримінацію за статтю (*«Напотнік проти Румунії» (Napotnik v. Romania)*, 2020, § 77; *«Юрчич проти Хорватії» (Jurčić v. Croatia)*, 2021, § 69).

У справі *«Напотнік проти Румунії» (Napotnik v. Romania)*, 2020, Суд відділив обставини цієї справи від тих, які розглядав СЄС (§ 82), і зрештою дійшов висновку, що порушення статті 1 Протоколу № 12 до Конвенції не було. Натомість, у справі *«Юрчич проти Хорватії» (Jurčić v. Croatia)*, 2021, Суд, спираючись на практику СЄС та інші міжнародні документи (§§ 73, 76 і 84),

[15] Відповідні загальні принципи див. у *Посібнику зі статті 14 Конвенції та статті 1 Протоколу № 12 до Конвенції*. Див. також Посібник з європейського антидискримінаційного права (2018), видання Суду та Агентства ЄС з питань основоположних прав), в якому розглядається практика Суду, а також законодавчі норми ЄС і практика СЄС.

встановив порушення статті 14 Конвенції в поєднанні зі статтею 1 Першого протоколу до Конвенції.

116. Суд також посилався на законодавство Європейського Союзу, ухвалюючи рішення щодо таких питань, що стосуються заборони дискримінації:

- поняття непрямої дискримінації та використання статистичних даних як доказу, що дає підстави для спростовної презумпції дискримінації (*«Д.Г. та інші проти Чеської Республіки» (D.H. and Others v. the Czech Republic)* [ВП], 2007, §§ 81–91, 103–104, 184 і 187);
- захист від дискримінації за ознакою спадкового розладу (*«Дж.Н. та інші проти Італії» (G.N. and Others v. Italy)*, 2009, § 52 і 126);
- позбавлення нерезидентів певних прав за договорами медичного страхування після законодавчої реформи (*«Рамаер і Ван Віллінген проти Нідерландів» (Ramaer and Van Villingen v. the Netherlands)* (ухв.), 2012, §§ 61–63, у якій національні суди раніше подали до СЄС клопотання про ухвалення преюдиційного рішення);
- виключення одностатевих пар із поняття «цивільних союзів» — офіційної форми цивільного партнерства для неодружених пар (*«Валліанатос та інші проти Греції» (Vallianatos and Others v. Greece)* [ВП], 2013, §§ 31–34);
- існування більш сприятливих умов возз'єднання сім'ї для осіб, які мають громадянство Держави-відповідача протягом щонайменше 28 років (*«Біао проти Данії» (Biao v. Denmark)* [ВП], 2016, §§ 56–59 і 134–135);
- поняття дискримінації за асоціацією (*«Ґуберіна проти Хорватії» (Guberina v. Croatia)*, 2016, §§ 40–42; *«Молла Салі проти Греції» (Molla Sali v. Greece)* [ВП], 2018, §§ 78–80);
- відмова жінці, чий зріст і вага були нижчими від встановлених для кандидаток, у складенні вступного іспиту для вивчення військової медицини (*«Морару проти Румунії» (Moraru v. Romania)*, 2022, §§ 22–26, 42, 53–54);
- різниця у ставленні за ознакою статі до пенсійного віку для державних службовців (*Moraru and Marin v. Romania*, 2022, §§ 66–79): Суд розкритикував, зокрема, відсутність з боку органів влади Румунії відповіді по суті на аргументи заявника щодо сумісності національного законодавства з правом Європейського Союзу та відповідними рішеннями СЄС (§ 119, щодо різниці в ставленні до суддів за ознакою статі та пенсійного віку див. також справу *«Пайонк та інші проти Польщі» (Pająk and Others v. Poland)*, 2023, §§ 59–79, 218, 260–261);
- недискримінаційна відмова у виплаті соціальної допомоги на дітей двом матерям, які перебувають у Державі на законних підставах, через невиконання критерію постійного місця проживання згідно з національним законодавством (*«X та інші проти Ірландії» (X and Others v. Ireland)*, 2023, §§ 50–53, 91–93).

H. Право на мирне володіння майном[16]

Стаття 1 Першого протоколу до Конвенції

«Кожна фізична або юридична особа має право мирно володіти своїм майном. Ніхто не може бути позбавлений своєї власності інакше як в інтересах суспільства та на умовах, передбачених законом і загальними принципами міжнародного права.

Проте попередні положення жодним чином не обмежують право держави вводити в дію такі закони, які вона вважає за необхідне, щоб здійснювати контроль за користуванням майном відповідно до загальних інтересів або для забезпечення сплати податків чи інших зборів або штрафів».

117. У контексті справ, розглянутих згідно зі статтею 1 Першого протоколу до Конвенції, Суд посилався на законодавство ЄС або знаходив підтримку в ньому щодо таких питань:

- неможливість отримати від Держави відшкодування надмірно сплаченої суми податку на додану вартість (ПДВ) (*«С.А. Данжевіль проти Франції» (S.A. Dangeville v. France)*, 2002, §§ 31–37, 46 і 56–57; див. також *«“Аон Консей е Куртаж С.А.” та “Крістіан е Кларенс С.А.” проти Франції» (Aon Conseil et Courtage S.A. and Christian de Clarens S.A. v. France)*, 2007, §§ 28 і 35–44): Суд зауважив, що втручання у відповідну справу було наслідком не втручання на законодавчому рівні, а, навпаки, того, що законодавча влада не змогла привести національне законодавство у відповідність до директиви Європейського Союзу (*«С.А. Данжевіль проти Франції» (S.A. Dangeville v. France)*, 2002, § 57);
- неможливість вирахувати ПДВ через помилку одного з постачальників компанії-заявника (*«“Булвес” АД проти Болгарії» (“Bulves” AD v. Bulgaria)*, 2009, §§ 29–32);
- правила щодо азартних ігор (*«Монедеро та інші проти Франції» (Monedero and Others v. France)* (ухв.), 2010);
- стягнення податку за викиди при імпорті вживаних автомобілів з іншої Держави-члена Європейського Союзу (*«Йовітоні та інші проти Румунії» (Ioviţoni and Others v. Romania)* (ухв.), 2012, §§ 20–24, 33–34 і 45–50; *«Поп та інші проти Румунії» (Pop and Others v. Romania)* (ухв.), 2019, §§ 24–30, 53 і 62–63);
- вимога відшкодувати частину державної допомоги, яку Європейська Комісія пізніше визнала несумісною з законодавством ЄС (*«“Геракл С.А. Дженерал Семент Кампані” проти Греції» (Heracles S.A. General Cement Company v. Greece)* (ухв.), 2016, §§ 35–41 і 67–70);
- особиста відповідальність акціонера за борги ліквідованої компанії відповідно до спеціального законодавства про компанії, які не здійснюють діяльність (*«Лекіч проти Словенії» (Lekić v. Slovenia)* [ВП], 2018, § 126);
- несправедливі умови в споживчих контрактах (*«Антонопулу проти Греції» (Antonopoulou v. Greece)* (ухв.), 2021, §§ 38–43, 73–74 і 83);
- заморожування та конфіскація доходів, отриманих злочинним шляхом (*«“Джі.Ай.Е.М. С.Р.Л.” та інші проти Італії» (G.I.E.M.S.R.L. and Others v. Italy* [ВП], 2018, §§ 147–153 і 273; *«Тодоров та інші проти Болгарії» (Todorov and Others v. Bulgaria)*, 2021, §§ 115–120 і 214);
- конфіскація іноземної валюти, яку не було задекларовано на кордоні (*«Ґріфхорст проти Франції» (Grifhorst v. France*, 2009, §§ 27–36, 90, 93, 102 і 104; *«Імері проти*

[16] Відповідні загальні принципи див. у *Посібнику зі статті 1 Першого протоколу до Конвенції*.

Хорватії» (Imeri v. Croatia), 2021, §§ 40–47, 72 і 84; *«Стоян Ніколов проти Болгарії» (Stoyan Nikolov v. Bulgaria)*, 2021, §§ 22–26 і 57–58);

- брак процесуальних гарантій і належної можливості оскаржити надзвичайні заходи національного банку щодо анулювання акцій та облігацій (*«Пінтар та інші проти Словенії» (Pintar and Others v. Slovenia)*, 2021): Суд взяв до уваги, зокрема, той факт, що надання ефективного засобу правового захисту супроводжувалося у цій справі складними питаннями щодо дотримання низки принципів законодавства ЄС, і що до СЄС було подано кілька клопотань щодо ухвалення преюдиційного рішення (§ 101) (див. також справу *«Фрейре Лопес проти Португалії» (Freire Lopes v. Portugal)* (ухв.), 2023, §§ 64–71, 87, 95, 99–100, щодо невикупу акцій, проданих банком, який був ліквідований на підставі постанови центрального банку країни — ситуація, яка також була предметом рішення СЄС);
- відмова у компенсації для власників лісів, попри законодавчо визнане право та схвалення Європейською комісією проєкту рішення Уряду, яким встановлювалися методичні правила надання державної допомоги як компенсації за неможливість користування своїми лісами, які підпадали під класифікацію природоохоронних територій для цілей європейської мережі «Natura 2000» (*«Асоціації власників лісів комунальної власності “Порчені Плеса” та “Пічіоруль Батран Банчу” проти Румунії» (Associations of Communally-owned Forestry Proprietors Porceni Pleșa and Piciorul Bătrân Banciu v. Romania)*, 2023, §§ 21, 26–28, 42, 68);
- наказ про конфіскацію, виданий італійськими органами з метою повернення з музею в США бронзової статуї класичної грецької епохи (*«Фонд імені Дж. Пол Джетті» та інші проти Італії (The J. Paul Getty Trust and Others v. Italy),* 2024, §§ 182-186, 279, 341, 358, 383).

118. Суд розглядав справи щодо заходів жорсткої економії, вжитих у кількох Державах-членах Європейського Союзу в контексті економічної кризи кінця 2000-х років. Заходи, про які йде мова, були вжиті, зокрема, згідно з меморандумами про взаєморозуміння між Державами-членами Єврозони, супутніми механізмами підтримки та Європейським стабілізаційним механізмом (див., наприклад, *«Куфакі та АДЕДІ проти Греції» (Koufaki and Adedy v. Greece)* (ухв.), 2013, §§ 18 і 38 *«Да Консейсао Матеуш і Сантус Януаріо проти Португалії» (Da Conceição Mateus and Santos Januário v. Portugal)* (ухв.), 2013, §§ 11 і 25 *«Да Сілва Карвалью Ріко проти Португалії» (Da Silva Carvalho Rico v. Portugal)* ухв.), 2015, §§ 22–24 та 39; *«Маматас та інші проти Греції» (Mamatas and Others v. Greece)*, 2016, §§ 54, 101–102, 115 і 118).

I. Вибори до Європейського парламенту

Стаття 3 Першого протоколу до Конвенції

«Високі Договірні Сторони зобов’язуються проводити вільні вибори з розумною періодичністю шляхом таємного голосування в умовах, які забезпечують вільне вираження думки народу у виборі законодавчого органу».

119. У *Посібнику зі статті 3 Першого протоколу до Конвенції* детально розглянуті застосовні принципи щодо права на вільні вибори, яке гарантується Конвенцією.

120. Стаття 3 Першого протоколу до Конвенції регулює вибори членів Європейського парламенту (*«Метьюз проти Сполученого Королівства» (Matthews v. the United Kingdom)* [ВП], 1999, § 44; *«Окетто проти Італії» (Occhetto v. Italy)* (ухв.), 2013, § 42; *«Штрак і Ріхтер проти Німеччини» (Strack and Richter v. Germany)* (ухв.), 2016, § 22).

121. Справа *«Тет проти Франції» (Tête v. France)*, ухвала Комісії, 1987, стосувалася, зокрема, сумісності зі статтею 3 Першого протоколу до Конвенції чинного на той час французького законодавства про вибори французьких представників до Європейського парламенту. Комісія постановила, що мінімальний п'ятивідсотковий бар'єр, необхідний для отримання місць у Європейському парламенті, а також той факт, що кандидати, які не набрали п'яти відсотків голосів, не можуть вимагати відшкодування застави та витрат на передвиборну кампанію, переслідували законну мету з точки зору статті 3 Першого протоколу до Конвенції, а саме сприяти появі течій, які були б достатньо репрезентативними. Комісія також постановила, що правила, які регулюють ефірний час для телерадіотрансляцій виборчих перегонів, а також диференціація між групами, представленими у законодавчих зборах Франції, та іншими кандидатами, не була невиправданою чи непропорційною з огляду на свободу розсуду Держави. На думку Комісії, нормативні акти, про які йде мова, навіть разом узяті, безперечно, не перешкоджали вільному вираженню думки людей у виборах до законодавчого органу.

122. Справа *«Метьюз проти Сполученого Королівства» (Matthews v. the United Kingdom)* [ВП], 1999, стосувалася неможливості для заявниці-мешканки Гібралтару, зареєструватися для голосування на виборах до Європейського парламенту 1994 року. Суд зазначив, що коли було вирішено обирати представників до Європейського парламенту загальним прямим голосуванням, було уточнено, що Сполучене Королівство не застосовуватиме відповідне положення на території Гібралтару. Проте, на думку Суду, з розширенням повноважень Європейського парламенту відповідно до Маастрихтського договору від 1992 року Сполучене Королівство мало забезпечити право на вільні вибори в Гібралтарі. Оскільки Сполучене Королівство вільно приєдналося до Маастрихтського договору, воно, разом з іншими сторонами цього Договору, несе відповідальність *ratione materiae* відповідно до Конвенції за його наслідки (§ 33). Суд дійшов висновку, що неможливість для заявниці висловити свою думку під час вибору членів Європейського парламенту становить принципове порушення її права голосу (§§ 64–65).

123. У справах *«Ґрінс і М.Т. проти Сполученого Королівства» (Greens and M.T. v. the United Kingdom)*, 2010, та *«Кулінські та Сабев проти Болгарії» (Kulinski and Sabev v. Bulgaria)*, 2016, Суд визнав порушення права голосу, гарантованого статтею 3 Першого протоколу до Конвенції, через повну заборону, яка перешкоджала заявникам голосувати на виборах до Європейського парламенту лише на тій підставі, що вони були засуджені за вчинення кримінального злочину та відбували покарання у в'язниці. Натомість, у справі *«Кальда проти Естонії (№ 2)» (Kalda v. Estonia (no. 2))*, 2022, Суд не виявив порушення статті 3 Першого протоколу до Конвенції, оскільки національні суди провели ретельну оцінку пропорційності повної заборони голосування ув'язнених конкретно для заявника, який відбував покарання у вигляді довічного ув'язнення за кілька тяжких злочинів.

124. Справа *«Окетто проти Італії» (Occhetto v. Italy)* (ухв.), 2013, стосувалася рішення заявника відмовитися від свого права на місце в Європейському парламенті. Спір між заявником і кандидатом, призначеним на його місце, був предметом рішень Державної ради (Consiglio di Stato) Італії, виборчої комісії Європейського парламенту та, в останній інстанції, СЄС. Зрештою було ухвалено рішення про те, що відмова залишається в силі і що заявник не має права бути членом Європейського парламенту. На думку Суду, відмова Державної ради прийняти відкликання відмови заявника переслідувала законні цілі: встановлення правової визначеності у виборчому процесі та захист прав інших осіб, зокрема особи, яку була оголошено обраною на його місце (§ 49). Зазначаючи, серед іншого, що заявник відмовився від свого місця за власним бажанням, Суд визнав, з огляду на свободу розсуду, яку залишено Державам-членам у цьому питанні, що жодних ознак порушення Конвенції знайдено не було (§ 53).

125. У справі *«Міхаела Міхай Нягу проти Румунії» (Mihaela Mihai Neagu v. Romania)* (ухв.), 2014, заявниця скаржилася на відхилення її кандидатури на виборах до Європейського парламенту на тій підставі, що вона не зібрала 100 тис. підписів на підтримку. З огляду на ступінь свободи, що надається Державам-членам законодавством Європейського Союзу у встановленні критеріїв,

що регулюють право балотуватися на виборах, а також на конкретні обставини справи, Суд вирішив, що кількість підписів, необхідна для подання кандидатури, не становила порушення права балотуватися на виборах до Європейського парламенту.

126. Суд також визнав, що мінімальний поріг у п'ять відсотків для розподілу мандатів у Європейському парламенті відповідає статті 3 Першого протоколу до Конвенції (*«Штрак і Ріхтер проти Німеччини» (Strack and Richter v. Germany)* (ухв.), 2016, §§ 33–34; див. також *«Тет проти Франції» (Tête v. France)*, ухвала Комісії, 1987).

127. Рішення у справі *«Дюпре проти Франції» (Dupré v. France)*, 2016, стосувалося виборів двох додаткових представників Франції до Європейського парламенту в середині парламентської каденції після набрання чинності Лісабонської угоди. Уряд Франції постановив, що нових членів Європарламенту призначає Національна асамблея з числа своїх членів, що перешкодило заявнику балотуватися. Суд визнав, що така форма призначення переслідувала законну мету з огляду на ризик низької явки, значні витрати заради лише двох місць та організаційну складність доступних альтернатив (§ 25). Зважаючи на обмежений вплив і тимчасовий характер заходу, Суд дійшов висновку, що він був пропорційним поставленій законній меті (§ 26).

J. Принцип неприпустимості повторного притягнення до відповідальності за один і той самий злочин (ne bis in idem)

Стаття 4 Протоколу № 7 до Конвенції

«1. Нікого не може бути вдруге притягнено до суду або покарано в порядку кримінального провадження під юрисдикцією однієї і тієї самої держави за правопорушення, за яке його вже було остаточно виправдано або засуджено відповідно до закону та кримінальної процедури цієї держави.

2. Положення попереднього пункту не перешкоджають повторному розгляду справи згідно із законом та кримінальною процедурою відповідної держави за наявності нових або нововиявлених фактів чи суттєвих недоліків у попередньому судовому розгляді, які могли вплинути на результати розгляду справи.

3. Жодні відступи від положень цієї статті на підставі статті 15 Конвенції не допускаються.

128. Відповідно до принципу *ne bis in idem* нікого не може бути вдруге притягнено до суду або покарано в порядку кримінального провадження за те саме правопорушення. Як Суд, так і СЄС неодноразово ухвалювали рішення у справах, предметом яких є це право. Практика Суду у цьому питанні розглядається в *Посібнику зі статті 4 Протоколу № 7 до Конвенції*.

129. Суд прямо посилався на законодавство Європейського Союзу та практику СЄС у таких справах:

- *«Сергєй Золотухін проти Росії» (Sergey Zolotukhin v. Russia)* [ВП], 2009, §§ 33–38 і 79, щодо адміністративного засудження заявника за «незначні порушення громадського порядку» та його подальшого переслідування за «порушення громадського порядку» за тими самими обставинами;
- *«А та Б проти Норвегії» (A and B v. Norway)* [ВП], 2016, §§ 51–52 і 118, щодо стягнення податкових зборів із заявників за результатами адміністративного провадження та, в контексті паралельного кримінального провадження, їхнього засудження за податкове шахрайство внаслідок тих самих фактів несплати;
- *«Кромбах проти Франції» (Krombach v France)* (ухв.), 2018, §§ 16–18 і 38–39, щодо засудження заявника у Франції у зв'язку з обставинами, щодо яких він стверджував, що був раніше виправданий у Німеччині;

- *«Серажін проти Хорватії» (Seražin v. Croatia)* (ухв.), 2018, §§ 48–49, щодо застосування заходу, який забороняє особі, засудженій за порушення громадського порядку, відвідувати спортивні заходи;
- *«Ноде проти Франції» (Nodet v. France)*, 2019, §§ 30–32, щодо штрафів, накладених регулятором фінансових ринків за маніпулювання ціною акцій, а згодом і кримінальними судами за вчинення злочину, пов'язаного із перешкоджанням належній роботі фінансового ринку, предметом якого були ті самі акції;
- *«Міхалаке проти Румунії» (Mihalache v. Romania)* [ВП], 2019, §§ 40–43, щодо поновлення вищим органом кримінального провадження, яке було замінено адміністративним стягненням у вигляді штрафом;
- *«Байчич проти Хорватії» (Bajćić v. Croatia)*, 2020, § 14, стосовно покарання, накладеного за перевищення швидкості з подальшим визнанням заявника винним у вчиненні кримінального правопорушення за спричинення смертельної дорожньо-транспортної пригоди;
- *«Ґаловіч проти Хорватії» (Galović v. Croatia)*, 2021, § 123, стосовно кількох послідовних обвинувальних вироків за акти домашнього насильства.

130. У справі *«Кромбах проти Франції» (Krombach v France)* (ухв.), 2018, заявник скаржився на порушення його права не бути повторно притягненим до відповідальності за ті самі діяння на тій підставі, що він був засуджений у Франції за діяння, кримінальне провадження щодо якого в Німеччині було припинено. Суд повторно наголосив, що, як випливає з формулювання цього положення, стаття 4 Протоколу № 7 до Конвенції не обмежує можливість того, щоб особа була притягнута до суду або покарана судами Держави-учасниці Конвенції за правопорушення, за яке така особа була виправдана або засуджена остаточним вироком в іншій Державі-учасниці. На думку Суду, той факт, що Франція та Німеччина є членами Європейського Союзу і що законодавство ЄС надає транснаціонального виміру принципу *ne bis in idem* на рівні ЄС, не має значення для питання застосування статті 4 Протоколу № 7 до Конвенції до справи, що розглядається. У цьому питанні Суд наголосив, що він не має юрисдикції застосовувати норми ЄС або розглядати стверджувані порушення таких норм, якщо тільки такі порушення не порушують права та свободи, гарантовані Конвенцією, і виключно в обсязі такого порушення, і що Конвенція не перешкоджає Державам-учасницям надавати ширший правовий захист правам і свободам, які вона гарантує, через національне законодавство, інші міжнародні договори чи законодавство ЄС (§§ 38–39).

К. Інші питання

131. Суд також посилався або спирався на законодавство Європейського Союзу, розглядаючи такі питання:

- *процесуальні зобов'язання, що випливають із права на життя (стаття 2 Конвенції)*: щодо умов участі брата жертви вбивства у кримінальному провадженні (*«Ваньо Тодоров проти Болгарії» (Vanyo Todorov v. Bulgaria)*, 2020, §§ 21–22 та 63–64);
- *захист жертв злочинів (статті 3 і 8 Конвенції)*: стосовно вимог щодо збору та збереження доказів, наданих неповнолітніми особами, викладених у директивах ЄС щодо захисту дітей, які стали жертвами сексуального насильства (*«X та інші проти Болгарії» (X and Others v. Bulgaria)* [ВП], 2021, §§ 135–137, 192 і 217; *«Р.Б. проти Естонії» (R.B. v. Estonia)*, 2021, §§ 47–48 і 88; стосовно дорослої жертви див. також *«Дж.Л. проти Італії» (J.L. v. Italy)*, 2021, §§ 69 і 120);
- *примусова праця та заходи боротьби з торгівлею людьми (стаття 4 Конвенції)*: щодо недостатньої реакції органів влади на ситуацію торгівлі людьми внаслідок експлуатації вразливості незадокументованих працівників-мігрантів (*«Чоудурі та інші*

проти Греції» (Chowdury and Others v. Greece), 2017, §§ 45–47 і 106–107) та неспроможність національних органів влади вжити заходів для захисту неповнолітніх, які є можливими жертвами торгівлі людьми, на рівні, що відповідає міжнародним нормам (*«В.К.Л. та А.Н. проти Сполученого Королівства» (V.C.L. and A.N. v. the United Kingdom)*, 2021, §§ 106 та 158);

- *відсутність покарання без закону (стаття 7 Конвенції)*: щодо врахування покарань, відбутих в іншій Державі-члені Європейського Союзу, в контексті Рамкового рішення про врахування обвинувальних вироків у Державах-членах Європейського Союзу під час нових кримінальних проваджень (*«Аррозпіде Сарасола та інші проти Іспанії» (Arrozpide Sarasola and Others v. Spain)*, 2018, §§ 73–77 та 124–127; див. також *«Пікабеа Угальде проти Іспанії» (Picabea Ugalde v. Spain)* (ухв.), 2019), вимоги передбачуваності щодо законодавчих норм, що транспонують директиви Європейського Союзу (*«Ґеорґуліас і Несторас проти Греції» (Georgouleas and Nestoras v. Greece)*, 2020, §§ 22 і 66), а також вимоги передбачуваності у контексті законодавства Франції, що дає визначення для терміна «лікарський засіб», яке дослівно базувалося на формулюванні директиви ЄС (*«Кантоні проти Франції» (Cantoni v. France)*, 1996, §§ 12–17 і 30);
- *ретроспективне застосування більш сприятливого кримінального закону (стаття 7 Конвенції)*: щодо принципу ретроспективного застосування більш м'яких кримінально-правових норм, який також випливає з практики СЄС як частина конституційних традицій, притаманних Державам-членам (*«Скоппола проти Італії (№ 2)» (Scoppola v. Italy (№ 2))* [ВП], 2009, §§ 37–38 і 105). У справі *«Сорос проти Франції» (Soros v. France)*, 2011, заявник скаржився на те, що під час провадження проти нього не було застосовано законодавство Європейського Союзу про інсайдерську торгівлю, яке, на його думку, було більш сприятливим для нього, ніж національне законодавство. Навіть якщо припустити, що це так, Суд відхилив розгляд скарги, оскільки національне законодавство в будь-якому разі саме по собі є достатньо передбачуваним (§§ 38–41 і 70);
- *захист довкілля*: щодо забруднення від суден та екологічних злочинів (*«Манґурас проти Іспанії» (Mangouras v. Spain)* [ВП], 2010, §§ 36–43) та тривалої неспроможності органів влади забезпечити збір, обробку та утилізацію сміття (*«Ді Сарно та інші проти Італії» (Di Sarno and Others v. Italy)*, 2012, §§ 52–56, 71–75, 108 і 111, див. також справу *«Локашья та інші проти Італії» (Locascia and Others v. Italy)*, 2023, §§ 18–23, 83, 128, 135, 147, у якій Суд покладався на відповідні рішення СЄС у цій сфері для встановлення обставин справи);
- *Свобода думки, совісті та релігії (стаття 9 Конвенції)*: щодо права на відмову від військової служби з релігійних міркувань, про яке йдеться у пункті 2 статті 10 Хартії Європейського Союзу про основоположні права (*«Баятян проти Вірменії» (Bayatyan v. Armenia)* [ВП], 2011, §§ 56–57, 74, 106);
- *забій тварин і свобода релігії (статті 9 і 14 Конвенції)*: щодо відмови влади надати офіційний дозвіл, необхідний для проведення ритуального забою відповідно до приписів юдаїзму (*«Чааре Шалом Ве Цедек проти Франції» (Cha'are Shalom Ve Tsedek v. France)* [ВП], 2000, §§ 51–52), або заборона ритуального забою тварин без попереднього оглушення (*«Виконавчий орган мусульман Бельгії та інші проти Бельгії» (Executief van de Moslims van België and Others v. Belgium)*, 2024, §§ 35– 38), в якій Суд зазначив, що, на відміну від Конвенції, законодавство ЄС чітко встановило добробут тварин як мету, яка становить загальний інтерес (§§ 93 і 107);
- *право на вступ до шлюбу (стаття 12 Конвенції)*: щодо посилання на чоловіків і жінок у Конвенції, на відміну від Хартії Європейського Союзу про основоположні права (*«Крістін Гудвін проти Сполученого Королівства» (Christine Goodwin v. the United Kingdom)* [ВП], 2002, § § 58 і 100; *«Ай. проти Сполученого Королівства» (I. v. The United*

Kingdom) [ВП], 2002, §§ 41 і 80). У справі *«Шальк і Копф проти Австрії» (Schalk and Kopf v. Austria)*, 2010, Суд взяв до уваги Хартію основоположних прав Європейського Союзу, постановивши, що право на шлюб, закріплене в статті 12 Конвенції, більше не повинно за будь-яких обставин обмежуватися шлюбом між двома особами протилежної статі (§§ 24–26 і 60–61);

- *затримання та зловживання владою (стаття 18 Конвенції)*: щодо концепції зловживання владою в контексті досудового тримання під вартою лідера опозиційної партії на підставах, не пов'язаних із правопорушенням, у вчиненні якого він підозрювався (*«Мерабішвілі проти Грузії» (Merabishvili v. Georgia)* [ВП], 2017, §§ 155–156 і 306);
- *свобода пересування (стаття 2 Протоколу № 4 до Конвенції)*: щодо висилання члена Європейського парламенту з території та заборони для неї повторного в'їзду (*«П'єрмон проти Франції» (Piermont v. France)*, 1995, §§ 31–35), а також низки заборон на виїзд з країни, накладених на громадянина ЄС у зв'язку з визнанням його винним у вчинені кримінального правопорушення (*«Налбантскі проти Болгарії» (Nalbantski v. Bulgaria)*, 2011, §§ 28–29, 59 і 62);
- *право на в'їзд до власної країни (пункт 2 статті 3 Протоколу № 4 до Конвенції)*: щодо консульського захисту громадян ЄС — у справі щодо відмови французької влади репатріювати громадян, утримуваних зі своїми дітьми в курдських таборах після поразки т.з. «Ісламської Держави» (*«Х.Ф. та інші проти Франції» (H.F. and Others v. France)* [ВП], 2022, §§ 133–137, 258, 269).

Перелік цитованих справ

Цитована в цьому Посібнику судова практика включає постановлені Судом рішення та ухвали, а також ухвали або доповіді колишньої Європейської комісії з прав людини (надалі — «Комісія»).

Якщо не вказано інше, усі посилання стосуються рішень по суті справи, що були постановлені Палатою Суду. Скорочення «(ухв.)» вказує на те, що наводиться цитата з ухвали Суду, а абревіатура «[ВП]» — на те, що справа розглядалася Великою Палатою.

Гіперпосилання на цитовані справи в електронній версії Посібника ведуть до бази даних HUDOC (http://hudoc.echr.coe.int), яка забезпечує доступ до практики Суду (Великої Палати, рішень та ухвал Палати та Комітету, комунікованих справ, консультативних висновків і правових оглядів з Інформаційного бюлетеня про судову практику), до практики колишньої Комісії (рішення і доповіді), а також резолюцій Комітету міністрів.

Суд постановляє свої рішення та ухвали англійською та/або французькою мовою — двома офіційними мовами Суду. База даних HUDOC також містить переклади багатьох важливих справ на більш ніж тридцять неофіційних мов, а також посилання на близько сотню онлайн-зібрань судової практики, підготовлених третіми сторонами.

—A—

«“Адванс Фарма сп. з о.о.” проти Польщі» (Advance Pharma sp. z o.o v. Poland), № 1469/20, 03 лютого 2022 року

«“Аон Консей е Куртаж С.А.” та “Крістіан е Кларенс С.А.” проти Франції» (Aon Conseil et Courtage S.A. and Christian de Clarens S.A. v. France), № 70160/01, 25 січня 2007 року

«“Астікос Кай Паратерстікос Ойкодомікос Синетайрісмос Аксіоматікон” та Карагіоргос проти Греції» (Astikos Kai Paratheristikos Oikodomikos Synetairismos Axiomatikon and Karagiorgos v. Greece) (ухв.), №№ 29382/16 та 489/17, 09 травня 2017 року

«А та Б проти Норвегії» (A and B v. Norway) [ВП], №№ 24130/11 і 29758/11, 15 листопада 2016 року

«А.М.Е. проти Нідерландів» (A.M.E v. the Netherlands) (ухв.), № 51428/10, 13 січня 2015 року

«Авонтіш проти Латвії» (Avotiņš v. Latvia) [ВП], № 17502/07, 23 травня 2016 року

«Адорізіо та інші проти Нідерландів» (Adorisio and Others v. the Netherlands) (ухв.), №№ 47315/13 та 2 інших, 09 квітня 2015 року

«Ай. проти Сполученого Королівства» (I. v. The United Kingdom) [ВП], № 25680/94, 11 липня 2002 року

«Аль-Дулімі та “Монтана Менеджмент Інк.” проти Швейцарії» (Al-Dulimi and Montana Management Inc. v. Switzerland) [ВП], № 5809/08, 21 червня 2016 року

«Андреасен проти Сполученого Королівства та 26 інших Держав-членів Європейського Союзу» (Andreasen v. the United Kingdom and 26 other member States of the European Union) (ухв.) [Комітету], № 28827/11, 31 березня 2015 року

«Антонопулу проти Греції» (Antonopoulou v. Greece) (ухв.), № 46505/19, 19 січня 2021 року

«Арістімуньйо Мендізабал проти Франції» (Aristimuño Mendizabal v. France), № 51431/99, 17 січня 2006 року

«Арлевін проти Швеції» (Arlewin v. Sweden), № 22302/10, 01 березня 2016 року

«Аррозпіде Сарасола та інші проти Іспанії» (Arrozpide Sarasola and Others v. Spain), №№ 65101/16 та 2 інших, 23 жовтня 2018 року

«Асоціації власників лісів комунальної власності “Порчені Плеса” та “Пічіоруль Батран Банчу” проти Румунії» (Associations of Communally-owned Forestry Proprietors Porceni Pleșa and Piciorul Bătrân Banciu v. Romania), №№ 46201/16 та 47379/18, 28 листопада 2023 року

—Б—

«“Біг Бразер Вотч” та інші проти Сполученого Королівства» (Big Brother Watch and Others v. the United Kingdom) [ВП], №№ 58170/13 та 2 інших, 25 травня 2021 року
«“Босфорус Гава Йолларі Туризм ве Тікарет Анонім Ширкеті” проти Ірландії» (Bosphorus Hava Yolları Turizm ve Ticaret Anonim Şirketi v. Ireland) [ВП], № 45036/98, ЄСПЛ 2005-VI.
«“Булвес” АД проти Болгарії» (“Bulves” AD v. Bulgaria), № 3991/03, 22 січня 2009 року
«Б і К проти Швейцарії» (B and C v. Switzerland), №№ 889/19 та 43987/16, 17 листопада 2020 року
«Байдар проти Нідерландів» (Baydar v. the Netherlands)», № 55385/14, 24 квітня 2018 року
«Байчич проти Хорватії» (Bajćić v. Croatia), № 67334/13, 08 жовтня 2020 року
«Барбулеску проти Румунії (Bărbulescu v. Romania) [ВП], № 61496/08, 05 вересня 2017 року
«Барроу проти Сполученого Королівства» (Barrow v. the United Kingdom), № 42735/02, 22 серпня 2006 року
«Баскська націоналістична партія – регіональна організація «Іпарральде» проти Франції» (Parti nationaliste basque – Organisation régionale d’Iparralde v. France), № 71251/01, ЄСПЛ 2007-II
«Баятян проти Вірменії» (Bayatyan v. Armenia) [ВП], № 23459/03, 07 серпня 2011 року
«Бенедік проти Словенії (Benedik v. Slovenia), № 62357/14, 24 квітня 2018 року
«Біао проти Данії» (Biao v. Denmark) [ВП], № 38590/10, 24 травня 2016 року
«Біволару та Молдован проти Франції» (Bivolaru and Moldovan v. France), №№ 40324/16 та 12623/17, 25 березня 2021 року
«Біо Фармланд Бетрібс С.Р.Л. проти Румунії» (Bio Farmland Betriebs S.R.L. v. Romania), № 43639/17, 13 липня 2021 року
«Блей проти Німеччини» (Bley v. Germany) (ухв.), № 68475/10, 25 червня 2019 року
«Бреєр проти Німеччини» (Breyer v. Germany), № 50001/12, 30 січня 2020 року
«Бьянкарді проти Італії» (Biancardi v. Italy), № 77419/16, 25 листопада 2021 року
«Бютнер та Кребс проти Німеччини» (Büttner and Krebs v. Germany) (ухв.), № 27547/18, 04 червня 2024 року

—В—

«В.К.Л. та А.Н. проти Сполученого Королівства» (V.C.L. and A.N. v. the United Kingdom), №№ 77587/12 і 74603/12, 16 лютого 2021 року
«Вавржичка та інші проти Чеської Республіки» (Vavřička and Others v. the Czech Republic) [ВП], №№ 47621/13 та 5 інших, 08 квітня 2021 року
«Валенса проти Польщі» (Wałęsa v. Poland), № 50849/21, 23 листопада 2023 року
«Валліанатос та інші проти Греції» (Vallianatos and Others v. Greece) [ВП], №№ 29381/09 та 32684/09, ЄСПЛ 2013 (витяги)
«Ваньо Тодоров проти Болгарії» (Vanyo Todorov v. Bulgaria), № 31434/15, 21 липня 2020 року
«Верес проти Іспанії» (Veres v. Spain), № 57906/18, 08 листопада 2022 року
«Вест проти Угорщини» (West v. Hungary) (ухв.), № 5380/12, 25 червня 2019 року
«Виконавчий орган мусульман Бельгії та інші проти Бельгії» (Executief van de Moslims van België and Others v. Belgium), №№ 16760/22 та 8 інших, 13 лютого 2024 року

«Візґірда проти Словенії (Vizgirda v. Slovenia), № 59868/08, 28 серпня 2018 року
«Віллемс проти Нідерландів» (Willems v. the Netherlands) (ухв.), № 57294/16, 09 листопада 2021 року
«Вільхо Ескелінен та інші проти Фінляндії» (Vilho Eskelinen and Others v. Finland) [ВП], № 63235/00, ЄСПЛ 2007-II
«Волкер проти Сполученого Королівства» (Walker v. the United Kingdom), № 37212/02, 22 серпня 2006 року
«Верітер проти Франції» (Veriter v. France), № 31508/07, 14 жовтня 2010 року

—Г—

«"Геракл С.А. Дженерал Семент Кампані" проти Греції» (Heracles S.A. General Cement Company v. Greece) (ухв.), № 55949/13, 11 жовтня 2016 року
«Галє проти Люксембургу» (Halet v. Luxembourg) [ВП], № 21884/18, 14 лютого 2023 року
«Гаріш проти Німеччини» (Harisch v. Germany), № 50053/16, 11 квітня 2019 року
«Гурбейн проти Бельгії» (Hurbain v. Belgium), [ВП], № 57292/16, 04 липня 2023 року

—Ґ—

«Ґ.Н. та інші проти Італії» (G.N. and Others v. Italy), № 43134/05, 01 грудня 2009 року
«Ґаловіч проти Хорватії» (Galović v. Croatia), № 45512/11, 31 серпня 2021 року
«Ґеорґуліас і Несторас проти Греції» (Georgouleas and Nestoras v. Greece), №№ 44612/13 і 45831/13, 28 травня 2020 року
«Ґженда проти Польщі» (Grzęda v. Poland) [ВП], № 43572/18, 15 березня 2022 року
«Ґіза проти Польщі» (Giza v. Poland) (ухв.), № 1997/11, 23 жовтня 2012 року
«Ґрей проти Німеччини» (Gray v. Germany), № 49278/09, 22 травня 2014 року
«Ґрінс і М.Т. проти Сполученого Королівства» (Greens and M.T. v. the United Kingdom), №№ 60041/08 і 60054/08, ЄСПЛ 2010 (витяги)
«Ґріфхорст проти Франції» (Grifhorst v. France, № 28336/02, 26 лютого 2009 року
«Ґуберіна проти Хорватії» (Guberina v. Croatia), № 23682/13, 22 березня 2016 року
«Ґудмундур Андрі Астрадссон проти Ісландії» (Guðmundur Andri Ástráðsson v. Iceland) [ВП], № 26374/18, 01 грудня 2020 року

—Д—

«"Делфі АС" проти Естонії (Delfi AS v. Estonia)» [ВП], № 64569/09, ЄСПЛ 2015
«"Джі.Ай.Е.М. С.Р.Л." та інші проти Італії» (G.I.E.M.S.R.L. and Others v. Italy) [ВП], №№ 1828/06 та 2 інших, 28 червня 2018 року
«Д.А. та інші проти Польщі» (D.A. and Others v. Poland), № 51246/17, 08 липня 2021 року
«Д.Г. та інші проти Чеської Республіки» (D.H. and Others v. the Czech Republic) [ВП], № 57325/00, ЄСПЛ 2007-IV
«Да Консейсао Матеуш і Сантус Януаріо проти Португалії» (Da Conceição Mateus and Santos Januário v. Portugal) (ухв.), №№ 62235/12 та 57725/12, 08 жовтня 2013 року
«Да Сілва Карвалью Ріко проти Португалії» (Da Silva Carvalho Rico v. Portugal) (ухв.), № 13341/14, 01 вересня 2015 року
«Дабо проти Швеції» (Dabo v. Sweden), № 12510/18, 18 січня 2024 року
«Дагбі проти Італії» (Dhahbi v. Italy), № 17120/09, 08 квітня 2014 року
«Далеа проти Франції» (Dalea v. France) (ухв.), № 964/07, 02 лютого 2010 року

«Дарбое та Камара проти Італії» (Darboe and Camara v. Italy) [ВП], № 5797/17, 21 липня 2022 року
«Де К'янтіс проти Італії» (De Ciantis v. Italy) (ухв.), № 39386/10, 16 грудня 2014 року
«Де Суса проти Португалії» (De Sousa v. Portugal) (ухв.), № 28/17, 07 грудня 2021 року
«Демір і Байкара проти Туреччини» (Demir and Baykara v. Turkey) [ВП], № 34503/97, ЄСПЛ 2008
«Дж. К. та інші проти Швеції» (J.K. and Others v. Sweden) [ВП], № 59166/12, 23 серпня 2016 року
«Дж.А. та інші проти Італії» (J.A. and Others v. Italy), № 21329/18, 30 березня 2023 року
«Дж.Л. проти Італії» (J.L. v. Italy), № 5671/16, 27 травня 2021 року
«Джон проти Німеччини (John v. Germany) (ухв.), № 15073/03, 13 лютого 2007 року
«Джунесс проти Нідерландів» (Jeunesse v. the Netherlands) [ВП], № 12738/10, 03 жовтня 2014 року
«Ді Сарно та інші проти Італії» (Di Sarno and Others v. Italy), № 30765/08, 10 грудня 2012 року
«Долінська-Фіцек та Озімек проти Польщі» (Dolińska - Ficek and Ozimek v. Poland), №№ 49868/19 та 1 інший, 08 листопада 2021 року
«Дрелон проти Франції» (Drelon v. France), №№ 3153/16 та 27758/18, 08 вересня 2022 року
«Дюпре проти Франції» (Dupré v. France) (ухв.), № 77032/12, 03 травня 2016 року

—Е—

«"Екозахист" та інші проти Росії» (Ecodefence and Others v. Russia), №№ 9988/13 та 60 інших, 14 червня 2022 року
«"Емеса Шугар Н.В." проти Нідерландів» (Emesa Sugar N.V. v. the Netherlands) (ухв.), № 62023/00, 13 січня 2005 року
«Е.Б. проти Сполученого Королівства» (E.B. v. the United Kingdom) (ухв.), № 63019/10, 20 травня 2014 року
«Екімджиєв та інші проти Болгарії» (Ekimdzhiev and Others v. Bulgaria), № 70078/12, 11 січня 2022 року

—І—

«"Інтернаціонале Гуманітере Хільфсорганізацйон Е. Ф." проти Німеччини» (Internationale Humanitäre Hilfsorganisation e. v. v. Germany), № 11214/19, 10 жовтня 2023 року
«Ібрагім та інші проти Сполученого Королівства» (Ibrahim and Others v. the United Kingdom) [ВП], №№ 50541/08 та 3 інших, 13 вересня 2016 року
«Ігнауа та інші проти Сполученого Королівства» (Ignaoua and Others v. the United Kingdom) (ухв.), № 46706/08, 18 березня 2014 року
«Ілліас та Ахмед проти Угорщини» (Ilias and Ahmed v. Hungary) [ВП], № 47287/15, 21 листопада 2019 року
«Імері проти Хорватії» (Imeri v. Croatia), № 77668/14, 24 червня 2021 року

—Й—

«Йовітоні та інші проти Румунії» (Ioviţoni and Others v. Romania) (ухв.), №№ 57583/10, 1245/11 та 4189/11, 03 квітня 2012 року

—К—

«“Каррефур Франція” проти Франції» (Carrefour France v. France) (ухв.), № 37858/14, 01 жовтня 2019 року
«“Конкуррентен.но АС” проти Норвегії» (Konkurrenten.no AS v. Norway) (ухв.), № 47341/15, 05 листопада 2019 року
«“Кооператіве Продюсентенорганізаті ван де Недерландсе Коккелвіссерей Ю.А.” проти Нідерландів» (Cooperatieve Producentenorganisatie van de Nederlandse Kokkelvisserij U.A. v. the Netherlands) (ухв.), № 13645/05, ЄСПЛ 2009
«“Кьонів-Тар Кфт” та інші проти Угорщини» (Könyv-Tár Kft and Others v. Hungary), № 21623/13, 16 жовтня 2018 року
«К проти Румунії» (C v. Romania) (ухв.), № 47358/20, 30 серпня 2022 року
«К.І. проти Франції» (K.I. v. France), № 5560/19, 15 квітня 2021 року
«Кальда проти Естонії (№ 2)» (Kalda v. Estonia (no. 2)), № 14581/20, 06 грудня 2022 року
«Кантоні проти Франції» (Cantoni v. France), 15 листопада 1996 року, *Звіти про рішення та ухвали* 1996-V
«Карусціоміс проти Португалії» (Karoussiotis v. Portugal), № 23205/08, ЄСПЛ 2011 (витяги)
«Кевесі проти Румунії» (Kövesi v. Romania), № 3594/19, 05 травня 2020 року
«Компанія “Ґерен Автомобіль” проти 15 Держав-членів Європейського Союзу» (Société Guérin Automobiles v. the 15 States of the European Union) (ухв.), № 51717/99, 04 липня 2000 року
«Компанія “Етаблісеман Біре е CIE С.А.” проти 15 Держав-членів Європейського Союзу» (La société Etablissement Biret et CIE S.A. v. 15 member States of the European Union) (ухв.), № 13762/04, 09 грудня 2008 року
«Компанія “Ксеро Флор в Польсце сп. з о.о.” проти Польщі» (Xero Flor w Polsce sp. z o.o. v. Poland), № 4907/18, 07 травня 2021 року
«Конноллі проти 15 Держав-членів Європейського Союзу» (Connolly v. 15 member States of the European Union) (ухв.), № 73274/01, 09 грудня 2008 року
«Коррейя де Матос проти Португалії» (Correia de Matos v. Portugal) [ВП], № 56402/12, 04 квітня 2018 року
«Крікорян проти Франції» (Krikorian v. France) (ухв.), № 6459/07, 26 листопада 2013 року
«Крістін Гудвін проти Сполученого Королівства» (Christine Goodwin v. the United Kingdom) [ВП], № 28957/95, ЄСПЛ 2002-VI
«Кромбах проти Франції» (Krombach v France) (ухв.), № 67521/14, 20 лютого 2018 року
«Куа Пуарре проти Франції» (Koua Poirrez v. France), № 40892/98, ЄСПЛ 2003-X
«Кудревічус та інші проти Литви» (Kudrevičius and Others v. Lithuania) [ВП], № 37553/05, ЄСПЛ 2015
«Кулінські та Сабев проти Болгарії» (Kulinski and Sabev v. Bulgaria), № 63849/09, 21 липня 2016 року
«Курбан проти Туреччини» (Kurban v. Turkey), № 75414/10, 24 листопада 2020 року
«Курт проти Австрії» (Kurt v. Austria) [ВП], № 62903/15, 15 червня 2021 року
«Куфакі та АДЕДІ проти Греції» (Koufaki and Adedy v. Greece) (ухв.), №№ 57665/12 та 57657/12, 07 травня 2013 року

—Л—

«“Лаурус Інвест Угорщина КФТ” та інші проти Угорщини» (Laurus Invest Hungary KFT and Others v. Hungary) (ухв.), №№ 23265/13 та 5 інших, ЄСПЛ 2015 (витяги)
«Л.Б. проти Угорщини» (L.B. v. Hungary) [ВП], № 36345/16, 09 березня 2023 року
«Лекіч проти Словенії» (Lekić v. Slovenia) [ВП], № 36480/07, 11 грудня 2018 року

«Лешоріту та інші проти Німеччини та 26 інших Держав-членів Європейського Союзу» (Lechouritou and Others v. Germany and 26 other Member States of the European Union) (ухв.) [Комітету], № 37937/07, 03 квітня 2012 року
«Локашья та інші проти Італії» (Locascia and Others v. Italy), № 35648/10, 19 жовтня 2023 року
«Лопез Рібалда та інші проти Іспанії» (López Ribalda and Others v. Spain) [ВП], №№ 1874/13 і 8567/13, 17 жовтня 2019 року
«Лохаус та інші проти Нідерландів» (Lohuis and Others v. the Netherlands) (ухв.), № 37265/10, 30 квітня 2013 року

—M—

«M.C.C. проти Бельгії та Греції» (M.S.S. v. Belgium and Greece) [ВП], № 30696/09, ЄСПЛ 2011
«M. та інші проти Федеративної Республіки Німеччина» (M. & Co. v. Federal Republic of Germany), № 13258/87, ухвала Комісії від 09 лютого 1990 року, Ухвали і звіти (УЗ) 64, с. 146
«M.A. проти Данії» (M.A. v. Denmark) [ВП], № 6697/18, 09 липня 2021 року
«M.A. та інші проти Литви» (M.A. and Others v. Lithuania), № 59793/17, 11 грудня 2018 року
«M.Г. та інші проти Хорватії» (M.H. and Others v. Croatia), №№ 15670/18 та 43115/18, 18 листопада 2021 року
«M.Д. та A.Д. проти Франції» (M.D. and A.D. v. France), № 57035/18, 22 липня 2021 року
«M.K. проти Греції» (M.K. v. Greece), № 51312/16, 01 лютого 2018 року
«M.K. та інші проти Польщі» (M.K. and Others v. Poland), №№ 40503/17 та 2 інші, 23 липня 2020 року
«M.Л. та B.B. проти Німеччини» (M.L. and W.W. v. Germany), №№ 60798/10 і 65599/10, 28 червня 2018 року
«M.M.P. проти Нідерландів» (M.M.R. v. the Netherlands) (ухв.), № 64047/10, 24 травня 2016 року
«M.H. та інші проти Бельгії» (M.N. and Others v. Belgium) [ВП] (ухв.), № 3599/18, 05 травня 2020 року
«Мадяр Гельсінкі Бізотцаг проти Угорщини» (Magyar Helsinki Bizottság v. Hungary) [ВП], № 18030/11, 08 листопада 2016 року
«Маматас та інші проти Греції» (Mamatas and Others v. Greece), №№ 63066/14 та 2 інших, 21 липня 2016 року
«Манґурас проти Іспанії» (Mangouras v. Spain) [ВП], № 12050/04, ЄСПЛ 2010
«Маркіані проти Франції» (Marchiani v. France) (ухв.), № 30392/03, 27 травня 2008 року
«Ментзен проти Латвії» (Mentzen v. Latvia) (ухв.), № 71074/01, ЄСПЛ 2004-XII
«Мерабішвілі проти Грузії» (Merabishvili v. Georgia) [ВП], № 72508/13, 28 листопада 2017 року
«Метьюз проти Сполученого Королівства» (Matthews v. the United Kingdom) [ВП], № 24833/94, ЄСПЛ 1999-I
«Мефта та інші проти Франції» (Meftah and Others v. France) [ВП], №№ 32911/96 та 2 інших, ЄСПЛ 2002-VII
«Мікаллеф проти Мальти» (Micallef v. Malta) [ВП], № 17056/06, ЄСПЛ 2009
«Міхаела Міхай Нягу проти Румунії» (Mihaela Mihai Neagu v. Romania) (ухв.), № 66345/09, 06 березня 2014 року
«Міхалаке проти Румунії» (Mihalache v. Romania), [ВП], № 54012/10, 08 липня 2019 року
«Міхні проти Румунії» (Michnea v. Romania), № 10395/19, 07 липня 2020 року
«Мішо проти Франції» (Michaud v. France), № 12323/11, ЄСПЛ 2012
«Молла Салі проти Греції» (Molla Sali v. Greece) [ВП], № 20452/14, 19 грудня 2018 року
«Монедеро та інші проти Франції» (Monedero and Others v. France) (ухв.), № 32798/06, 02 лютого 2010 року
«Монедеро-Ангора проти Іспанії» (Monedero Angora v. Spain) (ухв.), № 41138/05, ЄСПЛ 2008

«Морару проти Румунії» (Moraru v. Romania), № 64480/19, 08 листопада 2022 року
«Морару та Марін проти Румунії» (Moraru and Marin v. Romania, №№ 53282/18 та 31428/20, 20 грудня 2022 року
«Музамба Ояв проти Бельгії» (Muzamba Oyaw v. Belgium) (ухв.), № 23707/15, 28 лютого 2017 року
«Мустагі проти Франції» (Moustahi v. France), № 9347/14, 25 червня 2020 року
«Мухаммад і Мухаммад проти Румунії» (Muhammad and Muhammad v. Romania) [ВП], № 80982/12, 15 жовтня 2020 року
«Муча проти Словаччини» (Mucha v. Slovakia), № 63703/19, 25 листопада 2021 року

—Н—

«Н.Д. та Н.Т. проти Іспанії» (N.D. and N.T. v. Spain) [ВП], №№ 8675/15 та 8697/15, 13 лютого 2020 року
«Н.Х. та інші проти Франції» (N.H. and Others v. France), №№ 28820/13 та 2 інших, 02 липня 2020 року
«Наїт-Ліман проти Швейцарії» (Naït-Liman v. Switzerland) [ВП], № 51357/07, 15 березня 2018 року
«Налбантскі проти Болгарії» (Nalbantski v. Bulgaria), № 30943/04, 10 лютого 2011 року
«Напотнік проти Румунії» (Napotnik v. Romania), № 33139/13, 20 жовтня 2020 року
«Національна федерація асоціацій і спілок спортсменів та інші проти Франції» (National Federation of Sportspersons' Associations and Unions (FNASS) and Others v. France), №№ 48151/11 та 77769/13, 18 січня 2018 року
«Ноде проти Франції» (Nodet v. France), № 47342/14, 06 червня 2019 року
«Нойлінґер та Шурук проти Швейцарії» (Neulinger and Shuruk v. Switzerland) [ВП], № 41615/07, ЄСПЛ 2010
«Норвезька конфедерація профспілок (LO) і Норвезька профспілка працівників транспорту (NTF) проти Норвегії» (Norwegian Confederation of Trade Unions (LO) and Norwegian Transport Workers' Union (NTF) v. Norway), № 45487/17, 10 червня 2021 року

—О—

«"О'Салліван Маккарті Массел Девелопмент Лтд" проти Ірландії» (O'Sullivan McCarthy Mussel Development Ltd v. Ireland), № 44460/16, 07 червня 2018 року
«Оєй проти Нідерландів» (Ojei v. the Netherlands) (ухв.), № 64724/10, 14 березня 2017 року
«Окетто проти Італії» (Occhetto v. Italy) (ухв.) № 14507/07 від 12 листопада 2013 року

—П—

«П'єрмон проти Франції» (Piermont v. France), 27 квітня 1995 року, серія A № 314
«Паджек та інші проти Польщі» (Pająk and Others v. Poland), №№ 25226/18 та 3 інших, 24 жовтня 2023 року
«Пасі проти Бельгії» (Paci v. Belgium), № 45597/09, 17 квітня 2018 року
«Пафітіс та інші проти Греції» (Pafitis and Others v. Greece), 26 лютого 1998 року, *Звіти*1998-I
«Перінчек проти Швейцарії» (Perinçek v. Switzerland) [ВП], № 27510/08, ЄСПЛ 2015 (витяги).
«Пікабеа Угальде проти Іспанії» (Picabea Ugalde v. Spain) (ухв.), № 3083/17, 26 березня 2019 року
«Пінтар та інші проти Словенії» (Pintar and Others v. Slovenia), №№ 49969/14 та 4 інших, 14 вересня 2021 року

«Піроцці проти Бельгії» (Pirozzi v. Belgium), № 21055/11, 17 квітня 2018 року
«Повсе проти Австрії» (Povse v. Austria) (ухв.), № 3890/11, 18 червня 2013 року
«Понке проти Естонії» (Pönkä v. Estonia), № 64160/11, 8 листопада 2016 року
«Поп та інші проти Румунії» (Pop and Others v. Romania) (ухв.), №№ 54494/11 та 2 інших, 02 квітня 2019 року
«Попов проти Франції» (Popov v. France), №№ 39472/07 та 39474/07, 19 січня 2012 року
«Пості та Рагко проти Фінляндії» (Posti and Rahko v. Finland), № 27824/95, ЄСПЛ 2002-VII

—P—

«"Рутар енд Рутар Маркетинг д.о.о." проти Словенії» (Rutar and Rutar Marketing d.o.o. v. Slovenia), № 21164/20, 15 грудня 2022 року
«R.M. та інші проти Франції» (R.M. and Others v. France), № 33201/11, 12 липня 2016 року
«R.R. та інші проти Угорщини» (R.R. and Others v. Hungary), № 36037/17, 02 березня 2021 року
«Рамаер і Ван Віллінген проти Нідерландів» (Ramaer and Van Villingen v. the Netherlands) (ухв.), № 34880/12, 23 жовтня 2012 року
«Репцевіраг Советкезет проти Угорщини» (Repcevirág Szövetkezet v. Hungary), № 70750/14, 30 квітня 2019 року
«Роман Захаров проти Росії» (Roman Zakharov v. Russia) [ВП], № 47143/06, ЄСПЛ 2015
«Ромео Кастаньо проти Бельгії» (Romeo Castaño v. Belgium), № 8351/17, 09 липня 2019 року
«Рінау проти Литви» (Rinau v. Lithuania), № 10926/09, 14 січня 2020 року
«Роєр проти Угорщини» (Royerv. Hungary), № 9114/16, 06 березня 2018 року
«R.Б. проти Естонії» (R.B. v. Estonia), № 22597/16, 22 червня 2021 року
«Речковіч проти Польщі» (Reczkowicz v. Poland), № 43447/19, 22 липня 2021 року
«R проти Франції» (R v. France), № 49857/20, 30 серпня 2022 року

—C—

«"СА-Капітал Ой" проти Фінляндії» (SA-Capital Oy v. Finland), № 5556/10, 14 лютого 2019 року
«"Сатакуннан Марккінапорссі Ой" та "Сатамедіа Ой" проти Фінляндії» (Satakunnan Markkinapörssi Oy and Satamedia Oy v. Finland) [ВП], № 931/13, 27 червня 2017 року
«"Сеґі та Ґесторас Про-Амністія" та інші проти Німеччини, Австрії, Бельгії, Данії, Іспанії, Фінляндії, Франції, Греції, Ірландії, Італії, Люксембургу, Нідерландів, Португалії, Сполученого Королівства та Швеції» (Segi and Gestoras Pro-Amnistía and Others v. Germany, Austria, Belgium, Denmark, Spain, Finland, France, Greece, Ireland, Italy, Luxembourg, the Netherlands, Portugal, the United Kingdom and Sweden) (ухв.), №№ 6422/02 та 9916/02, ЄСПЛ 2002-V
«С.А. Данжевіль проти Франції» (S.A. Dangeville v. France), № 36677/97, ЄСПЛ 2002-III
«С.С. та інші проти Угорщини» (S.S. and Others v. Hungary), №№ 56417/19 та 44245/20, 12 жовтня 2023 року
«Сааді проти Італії» (Saadi v. Italy) [ВП], № 37201/06, ЄСПЛ 2008
«Санофі Пастор проти Франції» (Sanofi Pasteur v. France), № 25137/16, 13 лютого 2020 року
«Свідки Єгови проти Фінляндії» (Jehovah's Witnesses v. Finland), № 31172/19, 09 травня 2023 року
«Серажін проти Хорватії» (Seražin v. Croatia) (ухв.), № 19120/15, 09 жовтня 2018 року
«Сергєй Золотухін проти Росії» (Sergey Zolotukhin v. Russia) [ВП], № 14939/03, ЄСПЛ 2009
«Скоппола проти Італії (№ 2)» (Scoppola v. Italy (№ 2)) [ВП], № 10249/03, 17 вересня 2009 року
«Соморйай проти Угорщини» (Somorjai v. Hungary), № 60934/13, 28 серпня 2018 року
«Сорос проти Франції» (Soros v. France), № 50425/06, 06 жовтня 2011 року
«Спасов проти Румунії (Spasov v. Romania), № 27122/14, 06 грудня 2022 року

«Стек та інші проти Сполученого Королівства» (Stec and Others v. the United Kingdom) [ВП], №№ 65731/01 та 65900/01, ЄСПЛ 2006-VI
«Степлтон проти Ірландії» (Stapleton v. Ireland) [ВП], № 56588/07, ЄСПЛ 2010
«Стоян Ніколов проти Болгарії» (Stoyan Nikolov v. Bulgaria), № 68504/11, 20 липня 2021 року
«Суфі та Елмі проти Сполученого Королівства» (Sufi and Elmiv. the United Kingdom), № 8319/07 та 11449/07, 28 червня 2011 року

—Т—

«Таміз проти Сполученого Королівства» (Tamiz v. the United Kingdom) (ухв.), № 3877/14, 19 вересня 2017 року
«Тарахель проти Швейцарії» (Tarakhel v. Switzerland) [ВП], № 29217/12, ЄСПЛ 2014 (витяги)
«Теребус проти Португалії» (Terebus v. Portugal), № 5238/10, 10 квітня 2014 року
«Тет проти Франції» (Tête v. France), № 11123/84, ухвала Комісії від 09 грудня 1987 року, DR 54, с. 52-60.
«Тімотавес проти Бельгії» (Thimothawes v. Belgium), № 39061/11, 04 квітня 2017 року
«Тодоров та інші проти Болгарії» (Todorov and Others v. Bulgaria), №№ 50705/11 та 6 інших, 13 липня 2021 року
«Тулея проти Польщі» (Tuleya v. Poland), №№ 21181/19 та 51751/20, 06 липня 2023 року

—У—

«Улленс де Шотен і Резабек проти Бельгії» (Ullens de Schooten and Rezabek v. Belgium), №№ 3989/07 та 38353/07, 20 вересня 2011 року

—Ф—

«Ф.Г. проти Швеції» (F.G. v. Sweden) [ВП], № 43611/11, 23 березня 2016 року
«Фергаувен та інші проти Бельгії» (Vergauwen and Others v. Belgium) (ухв.), № 4832/04, 10 квітня 2012 року
«Фермерський кооператив Маєну і молочний кооператив Мен-Анжу проти Франції» (Coopérative des agriculteurs de la Mayenne and Coopérative laitière Maine-Anjou v. France (ухв.), № 16931/04, ЄСПЛ 2006-XV
«Французька демократична конфедерація праці проти Європейських Спільнот» (Confédération Française Démocratique du Travail v. European Communities), № 8030/77, ухвала Комісії від 10 липня 1978 року, DR 13
«Фрейре Лопес проти Португалії» (Freire Lopes v. Portugal) (ухв.), № 58598/21, 31 січня 2023 року
«Фонд імені Дж. Пол Джетті» та інші проти Італії (The J. Paul Getty Trust and Others v. Italy), № 35271/19, 02 травня 2024 року
«Фундація "Матері Сребрениці" та інші проти Нідерландів» (Stichting Mothers of Srebrenica and Others v. the Netherlands) (ухв.), № 65542/12, 11 липня 2013 року

—Х—

«"Ха'аре Шалом Ве Тседек" проти Франції» (Cha'are Shalom Ve Tsedek v. France) [ВП], № 27417/95, ЄСПЛ 2000-VII
«Х та інші проти Болгарії» (X and Others v. Bulgaria) [ВП], № 22457/16, 02 лютого 2021 року

«Х проти Латвії» (X v. Latvia) [ВП], № 27853/09, ЄСПЛ 2013
«Х.Ф. та інші проти Франції» (H.F. and Others v. France) [ВП], №№ 24384/19 та 44234/20, 14 вересня 2022 року
«Хасанов і Рахманов проти Росії» (Khasanov and Rakhmanov v. Russia) [ВП], № 28492/15 та 49975/15, 29 квітня 2022 року
«Хірсі Джамаа та інші проти Італії» (Hirsi Jamaa and Others v. Italy) [ВП], № 27765/09, ЄСПЛ 2012
«Ходжай проти Албанії» (Xhoxhaj v. Albania), № 15227/19, 09 лютого 2021 року

—Ц—

«Центр правосуддя проти Швеції» (Centrum för rättvisa v. Sweden) [ВП], № 35252/08, 25 травня 2021 року

—Ч—

«Чоудурі та інші проти Греції» (Chowdury and Others v. Greece), № 21884/15, 30 березня 2017 року

—Ш—

«Шагзад проти Угорщини» (Shahzad v. Hungary), № 12625/17, 08 липня 2021 року
«Шальк і Копф проти Австрії» (Schalk and Kopf v. Austria) [ВП], № 30141/04, ЄСПЛ 2010
«Шау проти Угорщини» (Shaw v. Hungary), № 6457/09, 26 липня 2011 року
«Шіксаїтов проти Словаччини» (Shiksaitov v. Slovakia), №№ 56751/16 та 33762/17, 10 грудня 2020 року
«Шіпані та інші проти Італії» (Schipani and Others v. Italy), № 38369/09, 21 липня 2015 року
«Шкоберне проти Словенії» (Škoberne v. Slovenia), № 19920/20, 15 лютого 2024 року
«Шнеерсоне і Кампанелла проти Італії» (Šneersone and Kampanella v. Italy), № 14737/09, 12 липня 2011 року
«Штрак і Ріхтер проти Німеччини» (Strack and Richter v. Germany) (ухв.), №№ 28811/12 і 50303/12, 05 липня 2016 року

—Ю—

«Юрчич проти Хорватії» (Jurčić v. Croatia), № 54711/15, 04 лютого 2021 року
«Ющишин проти Польщі» (Juszczyszyn v. Poland), № 35599/20, 06 жовтня 2022 року